

**SIVUSTAKATSOJASTA PICTORIKSI: POIKKEUSNAISYK-
SILÖYS JA UDELLEENKIRJOITTAMINEN ANNELI
KANNON HISTORIALLISSA ROMAANISSA *ROTTIEN
PYHIMYS***

Ellinoora Pitkäperko
Maisterintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Ellinoora Pitkäperko	
Työn nimi Sivustakatsojasta pictoriksi: poikkeusnaisyksilöys ja uudelleenkirjoittaminen Anneli Kannon historiallisessa romaanissa <i>Rottien pyhimys</i>	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 48
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä maisterintutkielmassa tarkastellaan Anneli Kannon historiallisen romaanin <i>Rottien pyhimyksen</i> (2021) henkilöahmoa Pelliinaa poikkeusnaisyksilönä. Romaanissa nostetaan poikkeuksellisesti keskiaikaisiin kirkonmaalaustöihin yhdeksi osallistujaksi nainen. Tutkielmassa huomiota kiinnitetään sekä keskiajan että nykypäivän naiseuden normeihin ja representaatioihin. Lisäksi esille nousee uudelleenkirjoittaminen niin naiseuden kuin historiallisen tapahtuman näkökulmasta.</p> <p>Tutkielma nojaa vahvasti feministiseen kirjallisuudentutkimukseen ja sijoittuu kaunokirjallisuuden poikkeusnaisyksilöiden representaatioiden tutkimuksen jatkumolle. Tutkimusmenetelminä toimivat representaatioanalyysi ja kontekstuaalinen lähiluku. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1. Miten <i>Rottien pyhimys</i> representoi Pelliinan sukupuolta vastoin aikansa normeja ja miten tämä on hahmolle hyödyksi? 2. Miten Pelliinan poikkeusnaisyksilöys vaikuttaa teoksen uudelleenkirjoittavaan luonteeseen?</p> <p>Analyysin myötä romaani osoittautui odotettua laajemmalla tavalla uudelleenkirjoitettavaksi ja uudelleenlukemiseen ohjaavaksi. Pelliinan hahmon kautta voidaan tarkastella ennakkoluuloja sukupuolinormien ulkopuoleltakin, sillä häneen suhtaudutaan syrjivästi tuntemattomuuden ja erilaisuuden vuoksi. Romaanin historiallinen tapahtuma-ajankohta osoittautuu hedelmälliseksi alustaksi pohtia historiankäsitteitä ja yhteiskunnassa vaikuttavia sukupuolinormeja. Tutkimuksessa havaittiin myös, että naisten taiteellisten mahdollisuuksien näkeminen poikkeusnaisyksilöiden näkökulmasta on naisia rajoittavaa. Romaanin tarina haastaa lukijaa miettimään, miksi naisten ja tyttöjen mahdollisuudet ovat rajalliset ja miten naisia poissulkevia ja väheksyviä normeja voitaisiin yhteiskunnassa purkaa.</p>	
Asiasanat poikkeusnaisyksilö, representaatio, historiallinen romaani, uudelleenkirjoittaminen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	<i>Rottien pyhimys</i> ja sen taustaa	3
1.2	Tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmä ja teoriatausta.....	6
2	HISTORIALLINEN ROMAANI JA NAISEUS.....	9
2.1	Historia ja naiset.....	11
2.2	Feministinen kirjallisuudentutkimus Pelliinan hahmon analyysissä	13
3	POIKKEUSNAISYKSILÖYS JA NORMIEN HAASTAMINEN.....	17
3.1	Pelliinan naiseus.....	18
3.2	Alkuasetelma suhtautumisessa Pelliinaan.....	25
3.3	Muiden hahmojen ennakkoluuloista vapautuminen	29
3.4	Pelliinan taiteellinen lahjakkuus.....	36
4	PÄÄTÄNTÖ.....	40
	LÄHTEET.....	44

1 JOHDANTO

Suomen Kanta-Hämeessä sijaitsevassa Hattulassa maalattiin 1500-luvulla kirkko poikkeuksellisen runsain kuvin. Hattulan Pyhän Ristin kirkossa on Suomen laajin kirkkokuvasto ja se on ollut pyhiinvaelluskohde keskiajalta lähtien (Hattulan seurakunta 2024; Hockman 1988). Pyhän Ristin lisäksi kirkko on omistettu Pyhälle Annalle ja kirkossa onkin paljon pyhimyskuvia, joista puolet esittävät naispyhimyksiä (Hockman 1988, 10, 60). Kirkkomaalauksia koskevaa hallinnollista aikalaistietoa on säilynyt jonkin verran (ks. esim. Hockman 1988), mutta itse maalaukset tehneistä henkilöistä ei ole säilynyt tietoa. Vaakunoiden perusteella on voitu päätellä, mitkä tahot ovat olleet kustantamassa maalausten tekoa, mutta täysin varmaa tietoa ei tästäkään ole olemassa (Hockman 1988, 35). Tässä tutkielmassa pysähdytään pohtimaan, millaisia oletuksia ja käsityksiä meille on muodostunut Hattulan kirkon maalausten kaltaisten historiallisten tapahtumien kululle.

Menneisyyden tapahtumista moni on jäänyt tallentumatta näihin päiviin. Arvailuja ja teorioita on esitetty aina, mutta varmaa vastausta emme voi enää saada. Voimme kuitenkin tarkastella historiakäsityksiämme ja tuotettyja tarinoita mysteereiksi jääneistä tapahtumista. Erityisesti naisten osallistuminen ja näkökulmat jäävät usein historiankirjoitukissa toissijaisiksi. Tämän vuoksi käsityksemme historiasta jää helposti kapeaksi ja yksipuoliseksi. Historiallisten tapahtumien eri näkökulmia voidaan kuitenkin laajentaa esimerkiksi kaunokirjallisuuden avulla, ja se mahdollistaa näkökulmien monipuolistamisen myös suuremmalle yleisölle. Historiaa monipuolistavia näkökulmia ja ideoita ikään kuin istutetaan suoraan lukijoiden käsityspiiriin ilman, että heidän tarvitsee niitä itse havaita tai keksiä.

Tutkimuskohteena tässä maisterintutkielmassa on Anneli Kannon historiallinen romaani *Rottien pyhimys* (2021, jatkossa *RP*), joka kertoo Hattulan Pyhän Ristin kirkon kirkkomaalausten teosta 1500-luvun alussa. Historiallisella romaanilla tarkoitetaan kirjoitusajankohdasta katsottuna selkeästi menneisyyteen sijoittuvaa romaania (Hatavara 2007, 27). Ajalliseksi kriteeriksi historialliselle romaanille on esitetty muun muassa sitä, ettei kirjailijalla ole muistitietoa kirjoittamastaan ajasta. Muitakin kriteerejä historiallisen romaanin määrittelylle on esitetty, mutta ajallinen on määritelmistä selkein. (Hatavara 2007, 27–29.). *Rottien pyhimys* on kiistatta historiallinen romaani, sillä

se sekä sijoittuu historiaan että sisältää todellisia henkilöitä, jotka ovat historiallisen romaanin tunnusmerkkejä.

Toisinaan historiallisten romaanien faktoja on myös muutettu palvelemaan juonta, eivätkä ne johdonmukaisesti seuraa historiankirjoitusta (Hatavara 2009, 25), ja tämä onkin *Rottien pyhimyksen* kohdalla huomattava seikka. *Rottien pyhimys* esittää kuvitteellisen tarinan siitä, keitä todellisuudessa tuntemattomaksi jääneet taiteilijat Hattulan kirkon maalausten takana voisivat olla. Anneli Kannon (2021b) ja Tuula Hockmanin (1988, 5–6) mukaan Hattulan kirkon maalareista ei ole jäänyt tietoon henkilöllisyyksiä, mutta arvailuissa on ollut, että ajalleen poikkeuksellisesti miesmaalareiden lisäksi myös nunnat olisivat voineet olla mukana tekemässä maalauksia. Kannon romaanissa kirkon alkuperäinen maalariryhmä koostuu Hattulan Hurttalan kylään Ruotsista tulleista miehistä, mutta ryhmä kokee matkan varrella muutoksia. Kirkolla tapahtuu tapaturma, jonka jälkeen ilmenee vaikeuksia löytää maalareille uutta ”oppi-poikaa”. Tällöin yksinäinen nuori, saviastioita myyvä nainen astuu kertomukseen mukaan ja sattumusten kautta vastikään kuolleen tiilimestarin kasvattitytär liittyy vain miehistä koostuvaan kirkonmaalausryhmään. Tutkielmassani keskityn erityisesti tähän, Pelliinaksi kutsuttuun hahmoon.

Tutkielmani nojaa feministiseen kirjallisuudentutkimukseen käsitellessään naiskirjailijan kirjoittamaa romaania ja sen naishahmoa. Fiktiivinen kaunokirjallisuus luo uusia muistamisen tapoja ja haastaa perinteisiä historiakäsityksiä. Motivaationa tutkimukselleni toimii ajatus, että kirjallisuudella voidaan muuttaa käsityksiä naisten kyvyistä ja osallisuudesta sekä historiassa että nykypäivänä. Itse koen kiinnostavana myös sen asetelman, miten 2020-luvulla naiskirjailija kirjoittaa naisen osaksi historiallisia tapahtumia.

Historiallinen romaani lajina kukoistaa, vaikka sen on useista eri syistä ajateltu hiipuvan. Mahdolliseksi syiksi lajin hiipuvaan kohtaloon on esitetty niin liiallista faktapohjaisuutta kuin viihteellistymistäkin. Muiksi syiksi on mainittu menneisyyden ja fiktion yhdistämisen vaikeus ja niiden kiinnittymisen merkityksessään vähentyneeseen kansallisvaltioon. (Hatavara 2011, 11.) Historiallinen romaani on kuitenkin onnistunut kietomaan kaikki ”heikkouksiksi” ajatellut käsitykset vahvuudekseen. Parhaimmillaan historiallinen romaani voi olla viihdyttävää ja oivaltavaa. Esimerkiksi *Rottien pyhimyksen* suosio näkyy niin kirjastojen lainauslistoilla kuin Hattulan Pyhän Ristin kirkon kävijämäärien kasvussa (Kajova 2022). Sen tarinaa esitetään myös teatterissa. Lisäksi Kannon romaaneja on myös tutkittu. Hänen romaaniaan Veriruuusut (2008) ovat tarkastelleet Maarit Leskelä-Kärki ja Kukku Melkas artikkelissaan ”Raunioiden raivaajat ja jälleenrakentajat. Uuden vuosituhatosen historiallinen romaani” (2015) sekä Elisa Järveläinen osana Suomen historian pro graduaan ”*Siis ei muuta, kuin seiso paikallaan, ole kuin mies!*” *Kaunokirjallisuus ja tutkimuskirjallisuus naispunakaartilaisien kuvaajina 1990–2000-luvulla* (2011). Näistä molemmissa Kannon teos on yksi

useammasta tarkasteltavasta teoksesta. *Rottien pyhimys* -romaanista ei ole tietoheni mukaan tehty aiempaa tutkimusta.

Seuraavassa alaluvussa esittelen tarkemmin teoksen saamaa vastaanottoa: Millainen teos on saanut aikaan yleisöryntäyksen keskiaikaiseen kirkkoon, hurmannut lukijat ja poikanut teatteriesityksiä? Tämän jälkeen esittelen tutkielman teoreettisen taustan, tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät.

1.1 *Rottien pyhimys* ja sen taustaa

Anneli Kanto on yhteiskuntatieteiden maisteri, kirjailija, toimittaja ja käsikirjoittaja. Hän on kirjoittanut lastenkirjallisuutta, televisiosarjojen käsikirjoituksia ja Alzheimerin taudista kertovan novellikokoelman. Historiallisia romaaneja Kanto on julkaissut tasaiseen tahtiin vuodesta 2007 alkaen. Hän on voittanut useita palkintoja ja ollut palkintoehdokkaana. *Rottien pyhimys* on voittanut Kiitos kirjasta -palkinnon 2022 (Kirjakauppaliitto 2024) ja oli myös ehdolla Runeberg-palkinnon saajaksi (Kanto 2024). Vuonna 2022 se löytyi myös Helmet-kirjastojen eli pääkaupunkiseudun kirjastojen lainatuimpien aikuisten kaunokirjallisten kirjojen listalta sijalta 14 (Järvi-Liimatainen 2023). Hämeenlinnan teatteri aloitti 2023 esittämään *Rottien pyhimyksen* pohjalta tehtyä näytelmää ja musiikkiteatteri Kapsäkki musikaalia (Hämeenlinnan teatteri 2024; Musiikkiteatteri Kapsäkki 2024). Romaani on myös tuplannut Hattulan kirkossa vierailijoiden määrän (Kajova 2022). Kirjan suosio ja arvostus näkyvät siis monipuolisesti kiinnostuksena Hattulan kirkkoa kohtaan, tarinan esittämisenä teattereissa sekä lukuina ja palkintoina.

Rottien pyhimys on Kannon kuudes aikuisten romaani ja viides historiallinen romaani. Tarina sijoittuu Hattulaan Hurttalan kylään vuonna 1504, jolloin Ruotsista saapuvat kirkkomaalauksia tekemään mestarit Andreas ja Martinus sekä apupoika Vilppu Niilonpoika. Maalaustöiden alkuvaiheilla sattuu onnettomuus, jossa Vilppu murtaa kätensä, jolloin on kiireesti etsittävä uusi apulainen hänen tilalleen. Sopivaa apulaista ei helposti löydy ennen kuin kirkkomaalaukset kustantavan linnanherra Åke Tottin puoliso Märta Bengstdotter puhuu tiilimestari Rutgerin kasvattityttären Pelliinan puolesta ja saa tälle lopulta paikan maalausryhmässä.

Pelliinan asema ei ole henkilöhahmona mutkaton monesta syystä. Hän on yksinäinen kasvatti-isänsä kuoltua eikä hänellä ole aavistustakaan biologisista sukujuuristaan. Joillakin on kuitenkin arvailuja hänen vanhemmistaan, kuten häntä työnsaannissa auttaneella Märta Bengstdotterilla, joka näkee velvollisuudekseen auttaa mahdollisesti korkeasyntyistä orpotyttöä. Kyläläiset kuitenkin vieroksuvat Pelliinaa systemaattisesti ja pitävät häntä outona. Lisäksi naisen kirkolla työskentelemisen sopivuutta epäillään samoin kuin hänen kykyään tehdä raskasta ruumiillista työtä.

Erityisesti pyhien kuvien maalaamisen antaminen naisen tehtäväksi herättää epäilystä. Naisen epäillään myös olevan haitaksi miesten työskentelyyn keskittymiselle, sillä nainen saattaisi seksuaalisesti houkutella miehiä. Lisäksi Pelliinalle maksetun palkan määrää ja annettuja työtehtäviä kyseenalaistetaan tarinan aikana.

Maalaukset kirkolla on tärkein hahmoja yhdistävä tekijä romaanissa. Keskushenkilöitä ovatkin kirkon maalauksia tekevät Andreas, Martinus, Pelliina ja Vilppu. Pelliina pääsee näyttämään taitojaan ja opettelemaan koko ajan haastavampia työtehtäviä. Lopulta hänestä tulee korvaamaton kirkon maalausten loppuunsaattamisen kannalta ja kiinteä osa maalausryhmää. Tarinan kannalta merkittävimpien hahmojen suhtautuminen Pelliinaan muuttuu myönteisemmäksi ja arvostavammaksi romaanin edetessä. Yksi merkittävimpiä käännteitä on Martinuksen ja Pelliinan välinen romanssi. Suhde kuitenkin päättyy epäonnisesti Martinuksen syyllistyessä kirkkovarkauteen, josta kiinnijäytyään hän heittäytyy kuolemaansa maalaustelineiltä. Lisäksi hän paljastuu naimisissa olevaksi perheenisäksi. Martinuksen kuolema vaikuttaa vahvasti maalausryhmän dynamiikkaan ja Pelliina nousee arvoasteikolla selkeästi ylöspäin, selkeänä suuntanaan korvata Martinuksen paikka ryhmässä.

Monissa historiallisissa romaaneissa on nykyään lopussa lähdeluetteloja (Leskelä-Kärki & Melkas 2015, 113) ja myös *Rottien pyhimyksen* loppuun on kerätty lähteitä ja lukuvinkkejä aiheesta. Lisäksi teoksen lopussa on pieni kuvaus Hattulan kirkosta ja todellisuuden yhteyksistä romaanin tarinaan, ja lopussa selitetään, millaisia vapauksia kirjailija on teoksessa ottanut (*RP*, 408). Kannon listauksesta romaanin tapahtumaan ja tapahtuma-aikaan osuvia lähteitä ovat erityisesti Tuula Hockmanin (1988) pro gradu -tutkielma Hattulan kirkon maalausten suunnittelusta ja hänen väitöskirjansa Ingeborg Tottista ja tämän suvusta (Hockman 2006).

Romaanissa on hahmoja, jotka ovat olleet oikeasti olemassa. Hattulassa on mainittu olleen kirkkoherrana Peder Hercke vuonna 1491 (Hockmanin 1988 mukaan Leinberg 1895) ja romaanissa kirkkoherrana on Petrus Herckepaeus. Linnanherra Åke Tott (k. 1520) ja hänen vaimonsa Märta Bengtsdotter Ulv (k. 1527) ovat myös todellisia historian henkilöitä. Turun piispana 1500-luvun alussa ollut Arvid Kurki (k. 1522) mainitaan myös kirjassa. Kaikki he todennäköisesti ovat liittyneet oikeasti Pyhän Ristin kirkon maalauksiin. Tottin ja Ulvin sukujen vaakunat löytyvät kirkon seinältä, mikä puhuu sen puolesta, että he olisivat kustantaneet maalaustyötä. (Hockman 1985, 41; Hockman 2006.)

Romaaniin on tuotu taustalle tietoa siitä, kuinka Ingeborg Tott (k. 1507) on hahmunnut veljenpoikansa Åken hoitavan Hattulan kirkon maalauksien viimeistelyyn. On totta, että Ingeborg Tott oli Åken (Aaken) tati ja että mahdollisesti maalaustyöt on aloitettu ensimmäisen kerran hänen elinaikanaan (Hockman 2006, 114; 1988, 44–45). Tarinan taustalle on upotettu siis todellisia tapahtumia ja henkilöitä, vaikka romaanin keskushenkilöt ovat kuvitteellisia. Tämä tuo tarinaan lisää todellisuudentuntua.

Rottien pyhimystä varten Kanto on tutustunut keskiaikaiseen elämäntapaan kattavasti. Hän tuo kirjassa kuvauksen avulla esiin niin ruokakulttuuria kuin puhetapojakin. Romaani siis tuo yksittäisen historian tapahtuman lisäksi muun muassa kuvauksen tasolla tapahtuma-aikansa vahvasti esiin. Se pyrkii selkeästi luomaan tapahtuma-ajankohdan eläväksi ja mahdollisimman uskottavaksi pienillä yksityiskohdilla. Jotkut yksityiskohdat saattavat olla jopa sellaisia, joita muut kuin historiantutkijat eivät tietäisi. Keskiaikaiset maalaustekniikat ja haukkumasanat ovat todennäköisesti monille vieraita, mutta niistä pääsee oppimaan yksityiskohtaisesti Pelliinan tarinan edetessä.

Rottien pyhimys ei uudelleenkirjoita historiaa ilmeisimmässä muodossa, vaan leikittelee yhdenlaisella vaihtoehdolla tapahtumien kululle. Hattulan kirkonmaalareista tai muista sen maalauksiin liittyvistä seikoista ei ole esittää varmaa tietoa, jolloin uudelleenkirjoitettava alkuteksti on abstraktimpi. Historiografinen metafiktio kuvaisi sitä, kuinka historialliset käsitykset on tuotettu nykyhetkestä niin tapahtumien kuin henkilöiden osalta (Hutcheon 1988, 118; Hatavara 2010, 17–18). Voitaisiin siis sanoa, että *Rottien pyhimys* ei ole historiografista metafiktiota, sillä se ei aktiivisesti muuta käsityksiä todellisista henkilöihahmoista eikä sinänsä myöskään tapahtumasta itsestään, koska tietoa ei ole säilynyt. Romaanin takakansitekstikin mainitsee sen perustuvan ”sekä tunnettuun että kuviteltuun historiaan”. *Rottien pyhimyksen* voi nähdä siis uudelleenkuvittelevan historiaa, ja sen eräänlaisena alkuperäistekstinä toimii miehissyyden oletus, jota uudelleenkirjoitetaan.

Leskelä-Kärki ja Melkas (2015, 109-142) korostavat historiallisen romaanin ideana olevan muistaminen. Heidän mukaansa historiallinen romaani nostaa esiin vaiettuja ja unohdettuja tapoja muistaa sekä luovat uusia tapoja muistamiselle. He tarkastelevat Kannon *Veriruujuja* käsittelevässä artikkelissaan useampia muitakin naiskirjailijoiden historiallisia romaaneja ja esittävät kysymyksikseen muun muassa seuraavat: Minkälaisia keinoja naiskirjailijat käyttävät menneisyyden vaiettujen tapahtumien kertomiseen? Miten he muuntavat käsityksiä historian tapahtumista? Mitä he haluavat meidän ajassamme kertoa historiallisen romaanin kautta? (Leskelä-Kärki & Melkas 2015, 109-111.) Nämä kysymykset osuvat hyvin myös tämän tutkielman aiheeseen.

Mari Hatavara (2010, 16) tiivistää hyvin, että mennyttä ja tulevaa voi lähestyä vain nykyajasta, joten kaikki kolme ovat yhteydessä toisiinsa. Historiallinen romaani viittaa intertekstuaalisesti historiallisiin teksteihin ja osallistuu näin keskusteluun historiasta (Hatavara 2010, 36). *Rottien pyhimyksessä* kiinnostavaa on, että se viittaa Hattulan kirkon maalausta koskeviin asiakirjoihin, joita ei ole kuitenkaan säilynyt nykypäivään. Tarina on fiktiivinen, mutta sitä ei myöskään voi kumota vedoten todistettavan faktatietoon. Teoksessa on viittauksia todellisiin ihmisiin, kuten kirkkoherra Petrus Herckeen ja linnanhera Tottiin (Hockman 1988, 41 mukaan Leinberg 1895, 45),

mutta heistä lukijalla ei todennäköisesti ole paljoakaan tietoa etukäteen, jolloin käsitykset heistä eivät voi muuttua kirjan perusteella.

Mika Hallilan ja Samuli Häggin (2007, 74–76) mukaan nykyinen historiallinen kirjallisuus tarkastelee problematisoiden ja epäillen mennyttä ja sen esittämisen mahdollisuuksia. *Rottien pyhimys* ei itsessään lähde kiistämään mitään itse kirkonmaalaukseen liittyen, vaan haastaa vallitsevaa ajatusta siitä, keitä kaikkia on voinut olla tekemässä maalauksia. Pelliina on rahvaaseen kuuluvana naisena yllättävä lisä maalariryhmään, jos oletuksena on heidän olleen oppineita miehiä ja heidän lisäksi mahdollisesti nunnia.

1.2 Tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmä ja teoriatausta

Tutkielmani tavoitteena on rakentaa käsitystä Pelliinan naiseuden representaatiosta kontekstisidonnaisesti. Itseäni kiinnostaa myös se, miten *Rottien pyhimys* muuntaa käsitystä historian tapahtumista asettamalla sen keskiöön naisen. Kiinnostava kysymys on juuri se, mitä halutaan kertoa meidän ajassamme historiallisen romaanin kautta. Nostan myös esiin ideologisesta näkökulmasta *Rottien pyhimyksen* tarjoaman tarinan mahdollisuudet muuttaa menneisyydestä kumpuavia normeina pidettyjä käsityksiä naisista ja naisista historiassa. Oletuksenani on, että miesten valta-asema vaikuttaa vahvasti Pelliinan mahdollisuuksiin osoittaa kyvykkyytensä maalaustaiteen tekijänä. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten *Rottien pyhimys* representoi Pelliinan sukupuolta vastoin aikansa normeja ja miten tämä on hahmolle hyödyksi?
2. Miten Pelliinan poikkeusnaisyksilöisyys vaikuttaa teoksen uudelleenkirjoittavaan luonteeseen?

Romaanin tapahtumien kirkonmaalaus nähdään ajassaan miehisenä työnä, mutta myös nunnien on arveltu osallistuneen maalausten tekemiseen. Pelliina ei kuitenkaan ole nunna, joten tällainen uskonnollinen asema ei selitä kirkonmaalausten tekemiseen osallistumisen mahdollisuutta. Ennakko-oletuksenani on, että Pelliinan kirkonmaalausryhmään päätymiselle suotuisaksi esitettävät piirteet liittyvät enemmän miehiin kuin Pelliinaan itseensä tai esimerkiksi hänen taitoihinsa maalata. Tällainen piirre on esimerkiksi hänen rumana pidetty ulkonäkönsä, joka ei houkuttele miehiä seksuaalisesti. Tällöin siis kuka tahansa nainen ei olisi voinut päästä maalaustyöhön pelkillä taidoillaan, vaan naiseus on lähtökohtaisesti haitaksi. Pelliina on taiteellisesti osaava ja hänellä on kirkon maalaamiseen tarvittavia ominaisuuksia, mutta mahdollisuus osallistumiseen syntyy muista seikoista.

Aion tarkastella Pelliinan sukupuolen esittämistä feminististen kirjallisuuden tutkimuksen teorioiden valossa. Erityisesti poikkeusnaisyksilöyttä ja naisten taiteilijuutta on tutkittu aikaisemmin yhdessä. Myös historiallinen näkökulma tulee näky-mään analyysissä. Tutkimusmenetelminäni ovat representaatioanalyysi ja kontekstuaalinen lähiluku. Representaatiolla tarkoitetaan jonkin uudelleen esittämistä, edusta-mista ja kuvaamista. Representaatiot vaikuttavat alituisesti siihen, miten hahmo-tamme arkiympäristömme. Se voi tarkoittaa myös poissaolevan tekemistä läsnä ole-vaksi. (Paasonen 2012, 40–41; Turunen 2011, 307.) Kirjallisuudessa jonkin represen-toidessa jotakin se voi merkitä ja tulla tulkituksi (Veivo 2010, 136). Lisäksi represen-taatiolla voidaan tarkoittaa symbolia, havainnointia ja toteuttamista (Knuutila & Leh-tinen 2010, 7–10). Lähiluku on tarkkaa analyyttistä lukemista, jota voidaan kuvailla myös luovaksi ja kriittiseksi lukemiseksi (Kortekallio & Ovaska 2020, 64–66). Konteks-tilla taas tarkoitetaan asiayhteyttä ja tässä tutkielmassa erityisesti ajallisia ympäristöjä, joita historiallisessa romaanissa ovat kirjoitusajankohta ja tapahtuma-ajankohta. Kon-tekstuaalisessa lähiluvussa otetaan siis analyysissä huomioon kontekstien väliset suh-teet ja vaikutukset toisiinsa.

Representaation tarkoittaessa uudelleen esittämistä nousee tutkielmassani esiin uudelleenkirjoittaminen. Uudelleenkirjoittaminen on alkuperäisen tekstin uudelleen ja toisin kirjoittamista. Sen tarkoituksena on haastaa ja kyseenalaistaa sisäistettyjä nor-meja. Näen *Rottien pyhimyksen* uudelleenkirjoittavan Hattulan kirkon maalauksiin liit-tyvää historiaa kyseenalaistamalla luonnollisina pidettäviä historiankäsityksiä. Tu-keudun Minna Halosen ja Sanna Karkulehdon artikkeliin ”Vedenpaisumus torni-kamareissa. Sukupuolittavaa väkivaltaa purkavat naisruumiin kokemukset ja eetti-nen lukeminen” (2017, 188–217), kun käsittelen uudelleenkirjoittamista analyysissäni.

Kirjallisuuden analyysia on mahdotonta tehdä ilman kontekstin vaikutusta. Luku-, kirjoitus- ja tapahtuma-ajankohta liittyvät kaikki analyysissä yhteen. (Lilje-ström 2004, 141–143.) Kontekstuaalisella lähiluvulla tarkoitan siis sitä, että analysoi-vassa ja tarkassa lukemisessa otetaan erityisesti huomioon eri kontekstit, jotka teks-tissä ovat läsnä. Kontekstit viittaavat niin menneisyyden kontekstiin kuin kirjoitus-ajan kontekstiin, jotka vaikuttavat toinen toiseensa tekstissä (Liljeström 2004, 143). Tutkimani historiallisen romaanin kohdalla kyseessä on kaksoiskonteksti, jossa toinen konteksti on tapahtuma-ajankohta ja toinen kirjoitus- ja lukuajankohta, jotka nivoutu-vat yhteen ollessaan samassa ajallisessa kontekstissa eli 2020-luvulla.

Rottien pyhimys ei varsinaisesti kyseenalaista mitään aiemmin kirjoitettua, sillä muita tarinoita maalareista ei ole esitetty ja on vain arvailuja siitä, keitä he ovat saat-taneet olla. Tästä huolimatta mielestäni on osuvaa kiinnittää myös huomiota Mari Ha-tavaran (2011, 17) ajatukseen siitä, että menneisyyden tapahtumille voidaan osoittaa vaihtoehtoisia tapahtumakulkuja. Näiden uusien vaihtoehtojen kautta kyseenalaiste-taan historiankirjoituksen valossa osoitettu lopputulema, joka on ajateltu

väistämättömäksi ja pitäisi siksi hyväksyä. Hatavara muistuttaa, ettei tarkoituksena ole kirjoittaa historiaa itsessään uudestaan, vaan näyttää tulevaisuudelle eri mahdollisuuksia. Historiallinen romaani historiankäsityksen opettamisen ja muun opettavaisuuden sijasta herättelevät ajattelemaan itse ja kyseenalaistamaan kokemuksen ja tietämisen kysymyksiä. (Hatavara 2011, 17–18.)

Tarkoitukseni on tutkielmani myötä jatkaa aikaisempaa tutkimusta naisrepresentaatioista eritoten historiallisissa romaaneissa. Pelliinan hahmossa on paljon yhteneväisyyksiä muun muassa Viola Parente-Čapková'n (2013) tutkimiin poikkeusnaisyksilöihin ja Ilmari Leppihalmeen (2012) tutkimiin naistaiteilijaromaanien hahmoihin. Kaunokirjallisuuden poikkeusnaisyksilöt ovat taustaltaan ja kasvatukseltaan normeista poikkeavia taiteilijanaisia, joiden representaatioiden jatkumoon Pelliina vaikuttaisi sopivan. Naistaiteilijaksi käsitettävän hahmon tuominen vielä tarinattomaan historialliseen kontekstiin on käsityksiä raikastava ja kyseenalaistaa vailla todisteita olevia ja osaksi sanomattomia olettamuksia.

2 HISTORIALLINEN ROMAANI JA NAISEUS

Tässä tutkielmassa analyysini kohdistuu siihen, miten Pelliinan hahmon naiseuden representaatio poikkeaa tapahtuma-aikansa naiseuden normeista. Tarkastelen tutkimuskysymysteni mukaisesti, miten Pelliinan sukupuolta representoidaan aikansa naiseuden merkityksiä tuottavien normien näkökulmasta. Tämä muista naisista eroaminen saa hänet näyttäytymään poikkeusnaisyksilönä, jollaisia Parente-Čapková (2013, 197) mukaan ovat sellaiset kaunokirjallisuuden nerokkaat naistaiteilijat kuten Madame de Staëlin *Corinne* (1807), George Sandin *Consuelo* (1843) ja L. Onervan *Mirdja* (1908).

Naiseuden representaatioita tutkittaessa on tärkeää ymmärtää sukupuolen kulttuurinen rakentuminen, johon myös aika on kiinteästi yhteydessä. Sukupuoli on muutaakin kuin biologinen sukupuoli eikä sosiaalinen sukupuoli välttämättä ole sama biologisen sukupuolen kanssa. Sukupuolia – niin biologisia kuin sosiaalisia – ei myöskään ole vain kahta, eikä sukupuoli ole muuttumaton. (Butler 2006, 54–63.) Simone de Beauvoir (1981, 154) on ilmaissut naiseuden olevan asia, johon ei synnytä, vaan siihen kasvetaan kulttuurisesti. Naiseus siis kehittyy yhteiskunnan odotusten ja sosiaalisesti sisäistetyn käytöksen myötä. Kasvatuksen ja normien vaikutukset ovat hankalia erottaa siitä, mikä on ihmisessä synnynnäistä. Tässä tutkimuksessa käsitellään Pelliinan naiseuden representaatiota tarinan tapahtuma-ajan normeihin verrattuna. Tarkastelussa on siis lähinnä sosiaalinen sukupuoli normien ja odotusten valossa.

Jo edellä viittaamallani uudelleenkirjoittamisella tarkoitetaan jonkin olemassa olevan esittämistä toisin (Moraru 2009, 9; Halonen & Karkulehto 2017, 193). Uudelleenkirjoitukset keskustelevat menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden kanssa toistamalla aiempia esityksiä toisin (Butler 2006, 229–236; Halonen & Karkulehto 2017, 197). *Rottien pyhimys* on monesta eri näkökulmasta uudelleenkirjoittamista. Ilmeisin näkökulma on historiakäsityksen tuulettaminen: ennen muuta miehiseen olettamukseen tuodaan keskiöön naishahmo, vaikka kirkonmaalarit ajatellaan usein miehinä.

Toisekseen se raikastaa ajatusta keskiaikaisen naisen elämästä ja huomauttaa naisilla olevan ja olleen aina sama potentiaali tehdä asioita kuin miehilläkin, vaikka mahdollisuutta sen osoittamiseen ei ole aina annettu. Lisäksi se rikkoo ja kyseenalaistaa kauneushanteita ja yleisesti pinnallisuutta niin ennen kuin nykypäivänäkin. Muut *Rottien pyhimyksen* hahmot toistavat usein, että Pelliinaa kohtaan on mahdotonta kokea seksuaalista halua, mikä kyseenalaistuu tarinan myötä, kun Martinuksen ja Pelliinan välille syttyy romanssi. Se siis muistuttaa kauneuden näkemisen subjektiivisuudesta ja niin sanotun sisäisen kauneuden merkityksestä.

Uudelleenkirjoittamiseen liittyy myös uudelleenlukeminen, jossa lukija tarkastelee kriittisesti kulttuurisesti luonnollisina pidettyjä käsityksiä uudelleenkirjoitetun kautta (Moraru 2001, 4–9; Halonen & Karkulehto 2017, 213). Näin luennassakin luodaan siis eräänlainen vastadiskurssi, jonka tavoitteena on paljastaa ja purkaa historiallisia, kulttuurisia ja yhteiskunnallisia käsityksiä, joita pidetään jopa luonnollisina itsestäänselvyyksinä (Halonen & Karkulehto 2017, 193; Foucault 1998, 75–76; Foucault 2005, 203–204). Uudelleenkirjoittamisella siis herätellään ajattelemaan todellisuudesta monipuolisemmin.

Vaihtoehtoisen tapahtumakulun ehdottaminen onkin oleellista *Rottien pyhimyksessä*. Tiedon tarjoamisen sijaan historiallinen romaani ennemminkin esittää tiedon mahdollisuuksia ja luonnetta usein jostain poliittisesta tai ideologisesta näkökulmasta (Hatavara 2011, 18). Tulkitseen *Rottien pyhimyksen* ideologisen kehyksen ja näkökulman feministiseksi, koska se tarjoaa tapahtumakulun keskiöön naista. Vaikka tutkmani teoksen käsittelemällä historiallisella tapahtumalla ei ole virallista alkuperäistarinaa, se haastaa ajattelumalleja ja aiempia arvauksia, joissa maalarit nähdään miehinä tai nunnina. Osaltaan sen etu onkin, ettei Hattulan kirkonmaalareista ole esittänyt henkilöllisyyksiä, jolloin esitetty tarina ei kyseenalaista jo olemassa olevaa sisäistettyä narratiivia. Tällöin tarina ei vaikuta lähtökohtaisesti valheelliselta, vaan voi olla yksi näkökulma muiden joukossa. *Rottien pyhimyksen* kohdalla on oleellista käsitellä sitä, kuinka se luo Hattulan kirkon maalaamiseen liittyvää historiaa toisin tulkitsevaa uudelleenkirjoitusta.

Uudelleenkirjoittamisen kautta päästäänkin historiankirjoituksen totuuden tarkasteluun. Historiallisella romaanilla on usein kyky pohtia ja kommentoida menneisyydestä kertomista eri näkökulmista. Historian ja menneisyyden ero onkin siinä, että historia pyrkii muodostamaan kokonaisuuden menneisyyden tapahtumista. Menneisyys voi olla irrallisia tapahtumia, mutta historia on tuottanut niistä kokonaiskuvan, joka taas ei voi olla täysin vapaa ideologioista. (Hatavara 2011, 12.) Kun maalareiden henkilöllisyydestä ei ole tietoa, on huomattavaa, miten mielikuvat siitä huolimatta ovat yksipuolisia. *Rottien pyhimys* kyseenalaistaa tämän kapeakatseisuuden laajentamalla yhdellä tavanomaisesta narratiivista poikkeavalla tarinalla tätä käsitystä. Kysymyksessä ei ole yritys väittää, että tässä on kyseessä totuus maalareista, vaan

tarkoituksena on yleisesti laajentaa ajattelua naisten mahdollisuuksista ja kyvyistä historiassa, mikä kyseenalaistaa perinteisiä menneisyyttä käsitteleviä narratiiveja. Näillä perinteisillä käsityksillä voi nähdä olevan saman verran perusteluita kuin Kannon romanin tarinalla.

Kirjallisuuden avulla voidaan tarkastella historian ja maailman erilaisia mahdollisuuksia. Sillä voidaan myös luoda mahdollisia maailmoja, joissa todellisuus ja kuviteltu yhdistyvät. Ne eivät ole olevinaan todellinen maailma, vaan yksi mahdollisuus. (Meretoja 2015, 65.) Tämä kuvastaa osuvasti *Rottien pyhimystä*, joka kertoo todellisessa paikassa oikeasti tapahtuneesta kirkonmaalaamisesta, mutta on tarinana itsenään fiktiivinen. Mahdollisuuksien näkeminen ja esittäminen ovat siis historiankirjoitusta vapaampi muoto mutta tärkeä osa laajempia käsityksiä ja maailmankuvaa. Mahdollisuuksien näkeminen historiassa, vaikkakin ilman faktapohjaa, voi toivottavasti ohjata myös mahdollisuuksien tunnistamiseen nykyisyydessä.

Dokumentaarisen materiaalin muokkaamista on pidetty yhtenä postmodernia kulttuuria määrittävänä piirteenä (Hatavara 2011, 13). *Rottien pyhimys* sisältää ja hyödyntää olemassa olevaa tietoa niin historiallisesta aikakaudesta kuin käsittelemästään historiallisesta tapahtumasta. Tarinassa kuvaillaan seikkaperäisesti syötyä ruokaa, maalarien työtapoja ja maalausten ulkonäköä. Lisäksi tarinassa esiintyy oikeasti olemassa olleita henkilöitä. Samaan aikaan voidaan ajatella romaanista opittavan uutta, mutta itse romaanin myös haastavan olemassa olevia käsityksiä, mikä onkin tärkeämpi päämäärä (Hatavara 2011, 18). Autenttisuus lisää tarinan itsensä uskottavuutta ja luo lukijalle mielikuvaa, että tähän voisi myös olla mahdollista. Toki samanlainen mahdollisuuden ja uskottavuuden elementti on läsnä kirjallisuudessa muulloinkin, mutta uudelleenkuville ja uudelleenkirjoittavalla kirjallisuudella tämä ulottuvuus on vahvemmin läsnä. *Rottien pyhimyksen* kohdalla sen erityisyys piilee siinä, kuinka yhdellä tarinalla voidaan muuttaa mielikuvia ja kyseenalaistaa aiemmin kirjoittamattomasta muodostuneet oletukset ja käsitykset. Lukijalle ei uskotella, että tämä on totuus, mutta lukijalle avautuu mahdollisuuksia nähdä tämä totena ja tarjoaa tilaisuuden kritisoida aikaisempaa ajattelumalliaan.

2.1 Historia ja naiset

Kirjallisuudella on mahdollisuuksia kuvata menneisyydessä marginaaliin sijoittuvia hahmoja. Kun varsinainen historiankirjoitus on unohtanut jotakin, kirjallisuudella voidaan paikata tätä aukkoa. Kirjailijaa voidaan hyvin pitää vastuullisena muistikulttuurin luojana (Jytilä 2015, 151). Muistaminen on nostettu myös yksinkertaisuudessaan historiallisen romaanin tehtäväksi. Vaietut menneisyyden tarinat ja käsityksemme historiasta voivat saada vaikutteita historiallisista romaaneista. Niissä voidaan

nähdä myös viestejä nykyisyyteen. (Leskelä-Kärki & Melkas 2015, 109–111.) Kiinnostus naisten historiaan on kasvanut viime aikoina. Tästä kertovat historiallisten romaanien tarinat naisista, tietokirjallisuus ja ihmisten halu nostaa naisia esiin historiaa käsittelevissä julkaisuissa.

Vaikka *Rottien pyhimyksellä* ei ole niin sanottua alkutekstiä, jota se kirjoittaisi uudelleen, se lähestyy aihettaan samalla tavalla kritisoiden mallikertomuksia kuin perinteiseksi uudelleenkirjoittamiseksi käsitetty kirjallisuus. Tässä tapauksessa mallikertomukset ovat käsityksiä kirkkomaalareista miehinä. Jos kirkkomaalarit ovat olleet naisia, heidän oletetaan olleen nunnia. Lisäksi uudelleenkirjoittamisen tavoitteita noudattaen romaanilla haastetaan perinteisiä käsityksiä ja ajattelumalleja. (Moraru 2001, 4–9; Halonen & Karkulehto 2017, 21, 193.) *Rottien pyhimyksessä* siis uudelleenkirjoitetaan myös aiemmin kirjoittamatonta, mutta olemassa olevaa narratiivia.

Naisten elämästä säilynyt tieto on kuitenkin rajallista. Myös naisen asema vaikuttaa siihen, paljonko hänestä on jäänyt muistiin tietoa. Esimerkiksi palvelijoiden työstä ei ole juurikaan jäänyt pysyviä jälkiä, joista voisimme suoraan päätellä jotakin heidän elämästään. Säätyläiskotien palvelijoista on jäänyt muistiin enemmän kuin talonpoikien palkollisten työstä esimerkiksi kirjeisiin, päiväkirjoihin ja muistelmiin kirjatuin maininnoin. (Rahikainen 2006, 8.) 1500–1600-luvulla, johon myös *Rottien pyhimys* sijoittuu, naimattomat naiset olivat kaikkein köyhin kaupunkilaisryhmä (Setälä 2002, 65).

Tapahtuma-ajankohdan ohella iso merkitys on nähdäkseni sillä, mitä yritetään kertoa tässä ajassa. Tätä samaa kysymystä Leskelä-Kärki ja Melkas (2015) ovat tarkastelleet naiskirjailijoiden historiallisia romaaneja tutkiessaan. Ylipäätään menneisyys nykyajasta käsin on kiehtovaa ja erityiselementti saadaan käsittelemällä yhteiskunnallisesti heikommassa asemassa olleiden ihmisten todellisia tai keksittyjä tarinoita. Näitä esiin nostamalla vaikutetaan nykypäivän lukijaan. Miten käsityksemme historiasta – tai sen naisista – muuttuvat tarinoiden myötä?

Historiaa pidetään eräänlaisena diskurssina lukea, puhua ja ajatella nykyisyydessä. Feministisessä historiankirjoittamisessa tavoitteena ei ole menneen takia kirjoitettu tarina, vaan annetun ja olemassa olevan murtaminen. (Östman 2000, 275.) Tässä tutkielmassa pyrin tuomaan esiin ideologisesta näkökulmasta *Rottien pyhimyksen* tarinan mahdollisuudet muuttaa menneisyydessä muovautuneita normeina pidettyjä käsityksiä naisista ja naisista historiassa. Ideologioiden puhetavat eivät ole aina tietoisesti tekstiin tuotuja (Melkas 2006, 16), mutta niitä voidaan hyvin tahattomuudesta huolimatta tarkastella. Pavel Medvedel (2007, 35) on jopa esittänyt, että kirjallisuustiede on vain yksi ideologioita tutkivien tieteiden haara.

Historian kirjoitus on usein havaittu maskuliiniseksi. Aiheen teorioiden on huomautettu olevan maskuliinisia ja yrittävän osoittaa länsimaisen valkoisen, porvarillisen miehen ajattomaksi ja universaaliksi subjektiksi (Hutcheon 1988, 159; Irigaray

1985, 165). Miehinen näkökulma esitetään siis normina ja siihen usein uskotaan. Näkökulmat ovat kuitenkin pikkuhiljaa laajentuneet ja historialliset romaanit ovat osallistuneet tähän työhön. Kannon *Veriruusut* on oiva esimerkki siitä, miten naisten toimijuutta ja osallisuutta on tuotu esiin historiallisesta tapahtumasta kerrottaessa. *Veriruusut* kertoo Suomen vuoden 1918 sisällissodan naiskaartilaisista ja heidän taustoisistaan. Näidenkin tapahtumien maskuliinisen narratiivin normittamisesta kertoo esimerkiksi nimitys veljessota, joka toki on kuvaava ilmaus mutta jättää näkymättömiin sen, että sodassa oli myös aktiivisesti osallistuvia naisia, jotka usein rajataan ulkopuolelle.

Historian tapahtumien sankareiksi mielletään yleisesti miehet ja miehiset teot ja työt ovat niitä, jotka nähdään merkittävinä. Miesten sankaruutta juhlistaan, mutta naisten työnnetään syrjään ja samoja tekoja jopa paheksutaan naisten tekeminä, sillä niitä ei pidetä naisille sopivina. (Liljeström 2004, 153, 163.) Toisekseen naisten panos on lähinnä kotona piilossa tapahtuvaa, joten työn näkymättömyys on aiheuttanut sen, ettei siitä ole kirjoitettu historiankirjoituksia eikä sitä ole huomioitu yhteiskunnallisesti. Naisten työt ovat olleet tavallisen arjen pyörittämistä, peruspilarien ylläpitoa, kuten lasten kasvatusta, hoivaamista, siivoamista ja ruuanlaittoa. Miesten toiminta taas on ollut yhteiskunnallisesti näkyvämpää kodin ulkopuolista työtä, josta on kirjoitettu.

Nainen osana historiallista tapahtumaa on saatettu nähdä enemmän jonkin roolin kautta kuin yksilönä. Nainen on äiti, vaimo, sisko, piika tai nunna, mutta mitä hän on ilman näitä titteleitä? Lisäksi nämä ovat juuri miesten naisille antamia rooleja. 1800-luvulla esimerkiksi odotettiin naisen olevan ihanteellinen äiti ja vaimo, mutta vuosisadan lopussa alkoi näkyä enemmän yksilöllisten tavoitteiden ja pyrkimysten ymmärtämistä (Isomaa & Rossi 2013, 16). Erityisesti uusien sotakirjojen on nähty uudelleenarvioivan historiaa ja nostavan esiin marginaalisia hahmoja (Jytilä 2015, 140–141).

2.2 Feministinen kirjallisuudentutkimus Pelliinan hahmon analyysissä

Feministinen kirjallisuudentutkimus eroaa muusta kirjallisuudentutkimuksesta nimensä mukaisesti nostamalla sukupuolen kirjallisuuden tarkastelun keskiöön. Toisinaan feministisen kirjallisuudentutkijan sanotaan jopa itse tuottavan sukupuolieroja. (Rojola 2004, 29.) Tässä tutkielmassa kiinnitän huomiota sukupuolten välisten erojen lisäksi naisten erilaisuuteen keskenään. *Rottien pyhimyksessä* toiset hahmot esittävät Pelliinasta piirteitä, joilla hän eroaa muista naisista. Tällainen epänaissellisuus mahdollistaa hänen toimimisensa kirkonmaalarina ikään kuin sukupuolestaan huolimatta.

Feministinen kirjallisuudentutkimus kiinnittää huomion hallitseviin normeihin ja niiden patriarkaalisuuteen. Feministinen kirjallisuudentutkimus kyseenalaistaa

valtaa ja perinteisiä oletuksia. (Rojola 2004, 26–29.) Lea Rojola on huomauttanut, että naisten on vaikeampaan päästä osaksi historian kirjoitusta ja että he tippuvat sieltä miehiä herkemmin. Lisäksi Rojola on muistuttanut merkittävästä kaunokirjallisuuden peruspiirteestä eli siitä, että se voi tehdä mahdottomastakin mahdollista. (Rojola 2004, 31–35.) Kannon romaanin tarina voi olla yhtä lailla mahdollinen kuin mahdotonkin, mutta sinänsä sillä ei ole merkitystä. Merkitystä voisi nähdä olevan enemmän sillä, että tällainen vaihtoehto tavallisesta naisesta osana kirkonmaalausryhmää yleensä esitetään. Tällaisella tarinalla voidaan ilmaista, että nainen on yhtä kykenevä kuin mies, jos yhteiskunta ei aseta kykyjen osoittamiselle esteitä.

Kiinnitän tutkimuksessani huomiota myös siihen, kuinka naiset määrittyvät miehisen katseen kautta. Muun muassa Lieven Ameel (2013, 141–164) on käsitellyt tätä naisten paikkojen ja julkisen liikkumisen näkökulmasta. Naisten mahdollisuudet esiintyä julkisilla paikoilla ovat olleet rajalliset ja altistaneet naiset seksuaalisovallalle miehelle katseelle. Pelliinan toimintaa mahdollistavat ja rajoittavat etupäässä miehet, jotka ottavat huomioon juuri hänen naiseutensa. Eritoten naisen ruumis on altis vallankäytölle yhteiskunnassa ja yhteydessä sukupuolittavaan normittamiseen (Halonen & Karkulehto 2017, 188). Myös Pelliinan keho nousee tarinan aikana usein esiin, kun sitä pidetään liian miesmäisenä, rumana ja seksuaalisesti vastenmielisenä. Hahmon analyysiin yhdistyy siis vääjäämättä ruumiillisuuden pohdinta. Pelliinan keho nähdään materialistisesti objektina, jota muut kommentoivat ja arvottavat. Kulttuuriseen vallankäyttöön liittyvät kysymykset yhdistyvät materialistiseen ruumiskäsitykseen ja seksuaalisuuteen. Lisäksi ruumiillisuudella on kulttuurisia ja yhteiskunnallisia eroja sekä merkityskerrostumia. (Halonen & Karkulehto 2017, 189–190.)

Kun tarkastellaan seikkoja, joiden perusteella Pelliina hyväksytään kirkonmaalaustöihin, nousee esiin miesten seksuaalinen halu naisia kohtaan. Pelliinaa pidetään ulkonäöltään niin vastenmielisenä, ettei sillä nähdä olevan haittaa miesten keskittymiselle työhönsä. Tällöin Pelliinalle nähdään mahdolliseksi työskentely miesten kanssa hänen naiseudestaan huolimatta. Tätä on Liisa Steinby tarkastellut artikkelissaan ”Nainen subjektina ja miehen katseen määrittämänä Milan Kunderan romaaneissa” (2015, 169–292). Kunderan romaaneissa naiset ovat selkeästi miehen halun kohteina ja ilman miehistä katsetta naiset vain hukkuvat ihmismassaan. Naisten on oltava miesten silmissä kauniita ja vetovoimaisia ollakseen merkittäviä. (Steinby 2015, 170–178.)

Näen tutkielmassani yhtäläisyyksiä myös Ilmari Leppihalmeen (2012) tutkimaan kätketyn taiteilijaromaanin käsitteeseen. Naistaiteilijalla on sama dilemma kuin naisella hyvin usein yleisestikin hänen yrittäessään saavuttaa päämääriään: perheen ja yhteisön huomioimisen ja tavoitteen saavuttamisen yhteensovittaminen. Naisia ei myöskään oteta taiteen kentällä vakavasti. Leppihalme on tutkinut Anu Kaipaisen teosta *Utuiset neulat* (1960) kätkettynä naistaiteilijaromaanina, jossa päähenkilö Inkerin

luovan työn korvikkeena ovat käsityöt. (Leppihalme 2012, 6–8.) Käsityöt edustavat naisten luovaa työtä kodin sisustamisen ja ruuanlaiton ohella (Jäntti & Järvinen 2014, 237). Pelliina tekee saviastioita lähtökohtaisesti epätaiteellisesta syystä, sillä hän on kasvanut tiilimestarin kanssa ja saa elantonsa myymällä astioita. Hän kuitenkin tekee ylimääräisenä työnään koristeluja astioihin, mikä ei ole ollenkaan pakollista käyttöastioiden kohdalla. Pelliinalla on siis keino toteuttaa luovuuttaan varsinaisen työnsä ohella. Usein käsityöt voidaan itsessäänkin laskea luovaksi työksi, mutta tässä kohtaa tarkastellaan enemmänkin itsessään mekaanista työtä, kuten tietynmallisten koristeettomien käyttöesineiden teko. Keskiajan kontekstissa astioiden koristelu on luultavasti näyttäytynyt ajan tuhlaamisena erityisesti, koska Pelliina valmistaa niitä myydäkseen lähinnä rahvaille, jotta saisi rahaa ruokaan.

Teatteriohjaaja Kaisa Korhonen on kertonut havainneensa naiseuteen ja taiteilijuuteen liittyvän sisäisen ongelman. Tämä ongelma on epävapaus, sillä naisen on yhdistettävä hyväksytyksi tuleminen, miellyttäminen ja toiseksi jättäytyminen, jotka rajoittavat hänen toimintaansa. Naisten on pitänyt käydä neuvottelua miesten kanssa siitä erikoisasemasta, jonka nainen sai, kun jätti kokeilematta rajoja ja taktikoi varman päälle pelaten. Tällöin naiseus nähtiin Korhosen mukaan lieventävänä asianhaarana ja nainen sai olla keskinkertainen ammattilainen, mutta ei nero taiteilija. (Korhonen 1993, 197; Leppihalme 2012, 11.) Ymmärrän tämän naiseuden lieventävänä asianhaarana näkemisen niin, että siitä esimerkkinä voisi käyttää ilmausta ”ihan hyvä naiseksi”. Tällä tarkoitetaan, ettei yltäisi muutoin hyväksi nähtävälle tasolle, mutta naiseus madaltaa odotuksia. Ilmaus siis arvottaa naisia lähtökohtaisesti alemmas eikä pelkästään arvion kohteena olevaa naista. Tällaiset ajattelu- ja toimintamallit ovat pitäneet pintansa kulttuurissamme. Naistaiteilijuus siis herättää kritiikkiä täysin eri tavalla kuin miestaiteilijuus ja sen vuoksi naisen on täytynyt pysyä tietyissä raameissa eikä lähteä rikkomaan niitä. Naisten töitä vähätelläänkin niin kulttuurisessa kuin rahallisessa arvossa (Leppihalme 2012, 7).

Naistaiteilijuus yhdistyy myös kaunokirjallisuudessa käsitellyissä poikkeusnaisyksilöiden esityksissä. Viola Parente-Čapková (2013, 194–226) on tutkinut L. Onervan *Mirdjaa* naisten kirjoittamien poikkeusnaisyksilöiden jatkumossa. Parente-Čapková näkee *Mirdjan* nimikkohahmon ja muiden vastaavien kaunokirjallisuuden poikkeusnaisyksilöiden välillä useita yhtäläisyyksiä. Tällaiset naishahmot ovat yleensä kertomuksissa orpoja, heillä on mystinen syntyperä ja he ovat yhteisönsä mielestä eksoottisen näköisiä. Mirdja päähenkilönä on myös kasvatettu ilman naisille tyypillisen roolin asettamia rajoituksia. (Parente-Čapková 2013, 200–204.) Orpoutta kehitysromaanissa voidaan pitää jopa fantasian välineenä, sillä oman taustansa tunteminen on vain kuviteltavissa (Aalto 2000, 48). Kaikki nämä edellä mainitut piirteet, kuten taustan arvoituksellisuus, sopivat myös Pelliinaan. Hänen äitinsä oli ulkomaalainen, hänen ulkonäkönsä herättää muista poikkeavuudellaan huomiota ja hänen ainoana

kasvattajanaan toimi mies, kuten muillakin kaunokirjallisuuden poikkeusnaisyksiloilla. Lisäksi äidin maine on se, joka vaikuttaa myös lapseen (Grönstrand 2005, 120), eikä Pelliinan äidistä tiedetä paljoakaan varmaksi.

Orpoutta monimutkaistaa vahvasti ajatus äidin ja tyttären suhteesta naisten tärkeimpänä ihmissuhteena (Hirsch 1989, 19). Äidin ja tyttären suhteen käsittelyn on katsottu olevan tärkeää tyttären oman itsen löytämiselle ja taiteilijaromaaneissa äiti usein puuttuu (Parente-Čapková 2007, 110–112). Äidinpuoleinen sukupuoli on tyttärelle niin kulttuurisesti kuin arvostavan naiskuvan luomiseksi tärkeä (Whitfordin 1992, 263; Irigaray 1985, 20–25). Äidittömyys nousee siis esiin erityisesti naistaiteilijaromaaneissa ja kehitysromaneissa. *Mirdja* esimerkiksi käsittelee vahvasti juuri taitelijanaisen itsensä löytämisen teemaa. Lopulta *Mirdja* myös kaipaa äitiyttä etsiessään lastaan, jota ei koskaan saanut.

Kirjallisuus on kulttuurimuotona myös sellainen, joka rakentaa ja uusintaa sukupuolta (Grönstrand 2005, 31). Hahmojen edustaessa sukupuolia ne joko vahvistavat tai rikkovat perinteisiä käsityksiä ja osallistuvat näin keskusteluun siitä, millaisia erilaisia naisia voi esimerkiksi olla. *Rottien pyhimys* osallistuu osaltaan tähän keskusteluun erityisesti siinä mielessä, että se selvästi pyrkii laajentamaan käsitystämme naisten osallisuudesta keskiajalla. Naisen valikoituminen kirjan keskushahmoksi voidaan nähdä myös ideologisenä valintana. Toisaalta minkä tahansa valinnan voi laskea ideologiseksi valinnaksi. Huomion arvoista on se, nostettaisiinko mies Pelliinan roolissa tässä romaanissa ideologiseksi valinnaksi samalla tavoin kuin Pelliinan ollessa nainen vai olisiko se niin odotettua, ettei siihen kiinnitettäisi huomiota.

3 POIKKEUSNAISYKSILÖYS JA NORMIEN HAASTAMINEN

Ensimmäiset *Rottien pyhimyksessä* Pelliinan fokalisoimina kuvatut luvut kertovat sivustakatsojasta, joka yrittää pysyä leivänreunassa kiinni kasvatti-isänsä tiilimestari Rutgerin kuoleman jälkeen. Pelliina on todellakin sivustakatsoja, sillä hän on yhteisössään ulkopuolinen. Hän vaikuttaa erakolta, jolla ei ole ollut muuta lähipiiriä kuin kasvatti-isä. Nyt kasvatti-isän kuoltua hän on jäänyt yksin maailmaan ilman tukea ja ystäviä. Alussa keskitytään Pelliinan huoleen selviytymisestään seuraaviin markkinoihin asti ja siihen, etteivät kyläläiset halua häntä joukkoonsa.

Toisinaan on vaikea tietää, johtuuko Pelliinan yksinäisyys enemmän hänen omista peloistaan vai kyläläisten ennakkoluuloista. Pelliinaa jännittävät sosiaaliset tilanteet, hän ei pidä väenpaljoudesta eikä hän haluaisi toisten kiinnittävän huomiota itseensä, kuten markkinoihin valmistautuminen paljastaa:

Selkää kutittaa ja sydän pelkoteutaroi kun ajattelen markkinoita. Siellä on paljon ihmisiä. Ne tungeksivat pitävät meteliä ja huutavat ja joku soittaa jouhikkoa pärryyttää munniharpua tai lyö rumpua. [--]

Kun ajattelen myymistä alkaa korviin sattua ja tulee kuuma. Sinne on pakko mennä. Minun on pakko. Pakko on. Kyllä minä osaan ja uskallan.

Otan vadin jota olen koristelemassa. Harjoittelen kaupantekoa. Nousen seisomaan ja nostan vadin ilmaan. Huudan kauppaäänellä. Kauniita astioita!

(*RP*, 52–53.)

Ihmispaljoudessa oleminen ja esillä olo ovat Pelliinalle epämukavia tilanteita. Voisi olettaa, että hän käyttäytyy vetäytyvästi ja ujusti. Toisaalta hänen yksinäisyytensä tuntuu johtuvan enimmäkseen kyläläisten asenteista, sillä he pitävät tyttöä kummajaisena, jopa kirottuna tai kateelliseksi tulkittavana pahasilmänä (Aalto & Helkala 2019, 127): ”Kun mestari vielä oli elävä minä olin hänen siipiensä alla eivätkä ihmiset niin rumasti katsoneet ja sähisseet että pahasilmä pthyi pthyi” (*RP*, 89). Tällaisten kohtaamisten jälkeen ei ole mikään ihme, ettei Pelliina viihdy ihmisten joukossa.

Pelliina välittää siitä, kuinka häntä kohdellaan. Hänen käytöksensä kyläläisten kanssa on paljon arempaa kuin maalareiden seurassa, jolloin häneen suhtaudutaan suopeammin kuin kylällä. Kirkossa työskennellessään Pelliina puhuu itsekseen, hui-too käsillään ja naureskelee välittämättä muiden mielipiteistä (*RP*, 135). Pelliinan käytöstä voidaan pitää outona, mutta selvää selitystä sille on vaikea antaa. Siihen, onko hän vain tottunut olemaan niin paljon itsekseen tai vain kasvatti-isän seurassa vai onko taustalla jotain muuta, emme saa vastausta.

Seuraavaksi käsittelen tarkemmin Pelliinan hahmoon liittyviä seikkoja. Ensin pureudun Pelliinan naiseuteen, jolloin etsin vastausta erityisesti ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Tämän jälkeen kiinnitän huomiota tarkemmin muiden hahmojen suhtautumiseen ja suhteeseen Pelliinan kanssa. Tutkin myös sitä, mitkä asiat vaikuttavat siihen, miten häneen suhtaudutaan. Näin pääsen tarkastelemaan Pelliinan saavuttamia hyötyjä normeista poikkeamalla ja myös sitä, miten romaanissa uudistetaan naiseuskäsityksiä. Alaluvussa 3.4 käsittelen erityisesti Pelliinan taiteellista lahjakkuutta pohjautuen muuhun analyysiin.

3.1 Pelliinan naiseus

Kaunokirjallisuuden moni poikkeusnaisyksilö on orpo ja toisinaan myös miehen kasvattama (Parente-Čapková 2013, 200–204). Kuten aiemmin mainitsin, erityisesti äidittömyys on vahva teema naisten kasvutarinoissa (Parente-Čapková 2007, 110–112; 2013, 212; Hirsch 1989, 19). Äidin puuttuminen on tuonut mystiikkaa moniin naistaiteilijaromaanien päähenkilöihin (Westerlund 2013, 182–183). Usein äiti-tytär-suhteen käsittely on osa tyttären kasvutarinaa (Parente-Čapková 2007, 112), mutta Pelliinan kohdalla kyse ei ole siitä. Pelliina ei itse mieti biologisia vanhempiaan paljoakaan, vaan enimmäkseen muut hahmot kiinnittävät huomiota hänen taustaansa ja siihen liittyviin arvailuihin.

Vaikka Pelliina itse ei äitiään paljon mieti, tämä nousee esiin muiden puheessa Pelliinasta. Kirkonisäntä Klemetti antaa Andreakselle ja Martinukselle hyvinkin kattavan kuvauksen Pelliinan taustasta ja erilaisista teorioista koskien tämän syntyperää. Hän kertoo Pelliinan äidin olleen ulkomaalainen pyhiinvaeltaja, joka oli raskaana raiskauksen seurauksena. Näitä huhuja ei kuitenkaan perustella erityisemmin. Nainen saattoi olla ylhäinen pukeutumisestaan päätellen tai sitten ilotyttö, jotka myös saattavat Klemetin mukaan olla hyvin puettuja. Äidillä oli ollut mustat hiukset, mutta Pelliinalla on punaiset. Tämä on saanut ihmiset epäilemään, että hänen isänsä on täytyntyt olla linnanherralta sukua, sillä tämän suvussa on punahiuksisia. Usein muutenkin naisten kirjoittamissa taiteilijaromaaneissa päähenkilö kuvataan yhteisönsä silmissä ulkonäöltään eksoottiseksi (Parente-Čapková 2013, 201). Pelliinan nimeksi on annettu

Isabella äitinsä mukaan, mutta kasvatti-isä Rutger on vääntänyt sen Pelliinaksi. (RP, 108–110.)

Kasvatti-isänä toiminut tiilimestari Rutger on kasvattajana ollut samoilla linjoilla kuin L. Onervan *Mirdjassa* kasvattajana ollut setä, eli hän on ollut välittämättä naisten kasvatuksen rajoitteista (Parente-Čapková 2013, 204). Pelliinan kasvatus on ollut normeista piittaamatonta ja näin hänen naiseutensa ei esiinny siten kuin tarinan yhteisö velvoittaa. Rutger on opettanut Pelliinalle yleisesti naisille sopimattomia asioita, kuten tiilien tekemistä ja savenvalamista. Hän on opettanut Pelliinan puhumaan ruotsia ja saksaa sekä lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan. (RP, 110.) Pelliinalla on monia nuorelle köyhälle naiselle harvinaisempia taitoja, mutta ihmiset kiinnittävät huomionsa siihen, ettei hän tiedä, miten nuoren naisen pitäisi käyttäytyä siveästi (RP, 135). Hänen käyttäytymistään arvotetaan siis tärkeämmäksi kuin muita taitoja. Toki Pelliinan käyttäytymisen näkee päällepäin, mutta kielitaitoa, lukemista ja laskemista ei näe vilkaisemalla kadulla. Tällöin ennakkoluulot ovat ainoa syy, jonka perusteella Pelliinaa pidetään kielitaidottomana. Yksi syy voi myös olla se, että oppineisuus nähtiin hyväkäytöksisten ylhäisten eikä köyhän tiilimestarin kasvattitytön ominaisuutena.

Pelliina muistelee itsekin lapsuuttaan miesten keskellä. Rutger otti tytön mukaan töihinsä tekemään miesten kanssa tiiliä. Pelliina muistaa toistelleensa miesten ruokotomia juttuja ymmärtämättä niitä ja iloinneensa siitä, kun aikuiset nauroivat hänelle. (RP, 182.) Häntä ei siis ole kasvatettu naisille ajateltuihin kotitöihin, eikä hänen maita viettäneen koskaan aikaa naisten ja toisten tyttöjen kanssa tai ylipäätään toisten lasten seurassa. Joko Pelliina kasvoi täysin aikuisten miesten keskellä tai sitten naisten ja muiden lasten seura on ollut niin vähäistä, ettei hän muistelee niitä hetkiä. Joka tapauksessa tämän perusteella ei ole ihme, ettei Pelliina käyttäydy kuten kyläläiset nuoren naisen odottavat käyttäytyvän.

Oppipoika Vilpun pudottua tikapuilta ja loukkaannuttua on kirkonmaalauksilla pula työntekijästä. Linnanväki ehdottaa Pelliinaa ja isäntä Klemetti esittää tämän ehdotuksen maalareille:

- Linnanherra lähettää teille ehdotuksen. Linnanrouva oli samaa mieltä, kirkkoväärti sanoi ja suoristi selkänsä ennen kuin kakaisi suustaan ulos:
  - Kylässä on eräs neito, joka on taitava piirtämään koristekuvioita.
  - Nainen! Andreas Pictor pöyristyi.
- Isäntä Klemetti vetäytyi uudelleen linnanherran arvoaseman taakse ja selitti:
- Saattaa olla, että tämä ei ole hyvä ajatus mutta linnanherra rouvansa kanssa toivoo, että ottaisitte tytön työhön.
- (RP, 103.)

On vaikea sanoa, myötäileekö Klemetti sanoissaan Andreaksen reaktiota naisen työhön ottamisen omituisuudesta vai onko hän itsekin samaa mieltä, mutta linnanväkeä miellyttääkseen hän puhuu tytön puolesta. Klemetti jatkaa kuitenkin kuvailemalla Pelliinaa näppäräksi ja taitavaksi koristelemaan saviastioita. Hän myös korostaa, ettei

tämä ole tottelematon. Klemetti vetoaa myös maalareiden kristillisyyteen, sillä ilman työtä tyttö voisi joutua kerjuulle.

Tällä puheella Pelliinan palkkaamiseen ei vielä päädytä. Sopivaa oppipoikaa ei kuitenkaan löydetä, joten maalarit alkavat vajota jo epätoivoon. Sattumalta Andreas kehuu isäntä-Klemetin luona oluttuopin kuviointia ja se sattuu olemaan Pelliinan tekemä. Tämän kuullessaan Andreas vaikenee, mutta Martinus kiinnostuu siitä, miksi linnanherra vaimoineen suosittelee tyttöä. Klemetti selittää tytön taustasta ja päätyy taas puhumaan Pelliinan palkkauksen puolesta, kertoen tämän kielitaidosta, luku- ja kirjoitustaidosta sekä laskemisesta. Vaikka Andreas edelleen vastustaa naisen palkkaamista, Martinus ymmärtää työssä olevan mahdollisuuksia. (RP, 110–111.)

Seuraavaksi Klemetti saakin asiansa puolelle Martinuksen ja päästään siihen, miten Pelliinan naiseus ei näyttäydy esteenä työlle. Klemetti sanoo Pelliinan olevan ”iso ja vahva kuin mies” ja korostaa sitä, ettei Pelliina ”herättänyt minkäänlaisia lihanhimoja yhdessäkään miehenpuolella” (RP, 111–112). Tämä nousee tärkeäksi kysymykseksi pestaamista ajatellen, sillä työ saattaisi kärsiä miesten seksuaalisista haluista (Setälä 2002, 48). Tässä kohtaa tulee puhe myös muualla kirkkoa maalanneista nunista, jotka kyllä sopivat Andreaxen mielestä kirkon työhön toisin kuin kuka tahansa nainen. Uskonnollinen asema näyttäytyy naiselle mahdollistajana kirkkojen koristajaksi, mutta muuten sukupuoli on este. Lopulta rumuus ja seksuaalisen vetovoiman puute muodostavat mahdollisuuden kokeilla työskentelyä kirkossa. Taitojen osuus päätöksessä jää osin jopa toissijaiseksi valintaperusteeksi.

Normatiivisesti kauniiksi ajattelusta ulkonäöstä eroamisella ja poikkeuksellisella kasvatuksella vaikuttaisi olevan tärkeä merkitys Pelliinan pääsemiseen kirkkomaa- lausryhmään. Hän ei ole perinteisellä tavalla naisellinen:

Jokainen tiesi, että kaunis nainen oli kevyt ja sopivan kokoinen, iholtaan vaalea, sinisilmäinen, pieninenäinen ja pienisuinen, vaaleatukkainen palmikkopää, joka hymyili sievästi ja puhui vienosti. Tämä tyttö ei puhunut mitään eikä varsinkaan hymyillyt. Hän oli ruumiiltaan suuri kuin mies, kädetkin kuin sontalapiot, iho pilkullinen kuin rastaan rinta, hiukset punaiset ja kähärät. Kasvot olivat leveät ja poskiluut vankat, pörheiden kulmakarvojen alta katselivat pistävänvihreät silmät, suu oli suuri kuin sammakolla ja kolhon naaman keskelle oli tökätty konkkonokka. Nainen oli nuori mutta ruma. (RP, 112.)

Tämän kuvauksen jälkeen Andreas suhtautuu Pelliinan tapaamiseen vähemmän torjuvasti ja sanoo: ”Jopa on hirvitys. Sellaisen haluan nähdä omin silmin. Tuo hänet huomenna kirkolle.” (RP 113). Tässä kohtaa Andreas on jo alkanut humaltua tuopissa olleesta oluesta ja aamulla hän suhtautuukin Pelliinaan taas hieman vastahakoisemmin, mutta se ei enää varsinaisesti vaikuta tapahtumien kulkuun.

Huomattavaa on erityisesti se, kuka on ja kenelle haitaksi. Nainen nähdään mahdollisena seksuaalisiin tekoihin houkuttelijana. Mies ei tässä vaikuta olevan ollenkaan vastuussa haluistaan, vaan nainen olisi pidettävä poissa houkuttelemasta miehiä. Toki

miehet tässä tapauksessa ovat kirkon alkuperäiset työntekijät, mutta joka tapauksessa miehen roolia tai vastuuta ei pohdita. Koska Pelliinan vakuutellaan olevan kaikkea muuta kuin viehättävä, hän saa mahdollisuuden työskentelyyn maalaustöissä. Tässä Pelliinan keho korostuu objektina, jota muut arvostelevat sen perusteella, pitävätkö sitä viehättävänä vai ei. Samalla naiskeho aiheuttaa vallankäyttöä naista kohtaan. Naisen keho nähdään lähtökohtaisesti ymmärrettävänä ja hyväksyttävänä esteenä kirkossa työskentelylle. Naiskeho ei itsessään ole rajoite liikkumiselle, maalaamiselle tai oppimiselle, mutta se silti asetetaan ongelmaksi kulttuurisesti. Taitoja tärkeämpää siis on, ettei nainen osaamisestaan huolimatta häiritsisi miesten työskentelyä eikä miesten tarvitsisi ponnistella houkutusvastaan.

Miesten määräysvalta naisiin nähden tapahtuma-aikana näkyy räikeästi. Pelliinalla ei ole aviomiestä, sukulaismiestä eikä enää kasvatti-isää, mutta silti hänellä ei ole sananvaltaa asioihinsa, kun miehet niin määräävät. Pelliina käsketään tulemaan kirkolle miesten päätettyä niin. Kukaan ei kerro naiselle syytä kirkkoon kutsumiseen, eikä kukaan keksi kysyä, mitä hän itse haluaa. Pelliina tottelee kyseenalaistamatta, vaikka jännittääkin, mitä tuleman pitää. Hänelle ei edes sanota, ettei hänen tarvitse pelätä. Häntä neuvotaan kyllä pesemään naamansa ja käyttäytymään nöyrästi. Kirkkoon astuttuaan Pelliina säikähtääkin isoja maalauksia ja vasta silloin hänelle sanotaan, ettei tarvitse pelätä (RP, 115). Pelliinaan suhtaudutaan siis hyvin alentuvasti ja käskytetään, eikä häntä kohdella kuin samanarvoista ihmistä. Pelliina tuntuu olevan tottunut toisten ihmisten kohtelevan häntä näin, mutta esimerkiksi kasvatti-isän ei viitata kohdelleen häntä koskaan alentavasti, vaan tätä muistellaan aina sen kautta, että tämä on opettanut ja kannustanut tyttöä.

Toisaalta nimen vääntäminen kaunista tarkoittavasta Isabellasta Pelliinaksi voi tulkita myös perinteisestä kauneudesta poikkeamiseen. Myös tämä on miehen naista kohtaan tekemää vaikuttamista. Lapsi ei saanut pitää äidiltä perimäänsä nimeä, vaan sitä muokattiin. Nimen muuttamiselle voidaan kuitenkin nähdä syyksi sen vieraskielisyys tai lapsen hellittely. Toisaalta Rutger on itse kotoisin ulkomailta, joten Isabella nimenä tuskin on ollut hänelle vaikea, joten nimen suomentaminen ei välttämättä olisi selitys. Muiden kyläläisten nimen käyttäminen vaikuttaa epätodennäköiseltä syyllä, sillä Pelliina ei tunnu olleen koskaan läheisissä tekemisissä muiden kuin kasvatti-isänsä ja tiiliä tekevien miesten kanssa. Lisäksi Rutgerin mainitaan olleen myös yksinäinen (RP, 110). Vieraskielisen nimen korvaaminen ainutlaatuisella itsekeksityllä nimellä ei todennäköisesti ole ollut toimivin ennakkoluuloisten kyläläisten ja kasvattityttöä yhdistämiseksi.

Pelliinan sukupuolta ei unohdeta, vaikka häntä kuvaillaan miehiseksi, pidetään rumana ja hänen työskentelyään arvostetaan pikkuhiljaa enemmän. Esimerkiksi palkanmaksun yhteydessä Vilppu kyseenalaistaa sen, että Pelliina saa yhtä paljon palkkaa kuin hän miehenä saa. Tähän Martinus antaa perusteluksi sen, että Vilpulla on

vain yksi käsi ja Pelliinalla kaksi, joten hän on tehnyt tuplasti töitä saman palkan eteen (RP, 205). Tätä kohtaa voi tulkita monella eri tavalla. Ensimmäisenä tämän voi tulkita niin, että asia on kuten Vilpulle selitykseksi annetaan: Pelliinan työ on suhteessa vain puolet sen arvoista kuin miehen tekemä työ. Näin yleensäkin naisten palkka on ollut heikompaa, vaikka tehty työ olisi ollut sama, esimerkiksi piikojen tehdessä renkienkin työt sota-aikana 1600–1700-luvuilla (Rahikainen 2006, 19). Toinen tulkintavaihtoehto on, että oppipojille ajatellaan maksettavan sama palkka sukupuolesta riippumatta. Kolmas vaihtoehto on se, että Martinuksen ihastuminen Pelliinaan vaikuttaa hänen tälle maksamaan rahasummaan. Toisaalta Pelliinalle maksettuun palkkaan voi vaikuttaa myös se, että hänen nähdään olevan etevä työssään ja mestarit ovat tyytyväisiä työnjälkeen.

Naimattomuudella oli 1500-luvulla naiselle erilaisia puolia työmarkkinoiden näkökulmasta. Naimisissa olevat naiset eivät saaneet osallistua työhön kodin ulkopuolella, kun taas naimattoman naisen kunniallisuutta epäiltiin. Yhteiskunta kuitenkin piti tärkeänä, että kaikki osallistuivat tuottavaan työhön, joten naimattomat naiset ja lesket tekivät myös palkkatyötä ja heidän asemansa koheni sen myötä. (Setälä 2002, 50, 64.) Romaanin alussa on jopa pelko, että Pelliina joutuisi lähtemään kerjuulle, sillä raha ja ruoka ovat lopussa (RP, 8). Muista vaihtoehdoista kuin saviastioiden myymisestä ja kerjuulle lähtemisestä ei mainita.

Poikkeusnaisyksilöiden jatkumossa naishahmot ovat keskellä rakkauden, totuuden, hengellisyyden ja uskon etsintää (Parente-Čapková 2013, 198). Pelliina hakee enimmäkseen yhteisön hyväksyntää ja toimeentuloa, mutta romaanin tarinan aikana hän kohtaa ihastumisen. Maalaustyön aikana Pelliinan ja Martinuksen välille syntyy romanssi. Osasyys Pelliinan ihastumiselle voisi nähdä sen, että hänellä ei ole aikaisemmin ollut muita miehiä lähipiirissään kuin kasvatti-isänsä. Mukavan miehen ilmestyminen nuoren kokemattoman naisen elämään on oivallinen hetki ihastumiselle. Lisäksi Martinuksen ystävällinen käytös eroaa positiivisesti muiden käytöksestä. Ihmiset eivät ole Pelliinalle tavallisesti kovinkaan ystävällisiä, joten Martinuksen käytös tuntuu hänestä erityisen hyvältä. Tällöin ihastumisen Martinukseen voi nähdä luonnollisenakin reaktiona.

Pelliinalla on äidillisen hoivaavia ajatuksia, mikä voidaan päätellä siitä, että hän pitää eniten kuvista, joissa iloitaan lapsen saamisesta. Hän miettii myös sitä, miten kaksi nuorta, yhtä aikaa raskaana olevaa naista voivat jakaa toisilleen kokemuksiaan ja tietojaan raskaudesta ja synnyttämisestä. (RP, 200.) Tässä kohtaa Pelliina on ihastunut Martinukseen ja juttelee tämän kanssa kahdestaan. Kenties hän haaveilee perheestä Martinuksen kanssa, vaikka tätä ei suoraan ilmaistakaan. Muut eivät ehkä pidä Pelliinaa naisellisena eivätkä osaa ajatella hänen voivan haluta perinteisesti naisellisina pidettäviä asioita. Todellisuudessa hän iloitsee ajatellessaan lasta odottavia äitejä ja pohtii heidän elämäänsä.

Naisen sukupuolisamastumista voidaan tarkastella niin naisen äitiin samastumisen, äitiysdiskurssin kuin identifioitumisen kautta (Butler 2006, 133–134). Pelliina ei tunne äitiään, joten äitiin samastuminen on hankalaa, mutta hän osoittaa voivansa kuvitella äidiksi tulevien tunteita. Yhteisö pitää Pelliinaa lähtökohtaisesti epänaissena tai jopa sukupuolesta irrallisena olentona, mutta ajatuksissaan hän noudattaa naisille usein biologiseksi ominaisuudeksi ajateltavaa hoivaviettiä ja lapsirakkautta. Naiseuden rakentumiseen yhdistetään näin teoksessa äidillisyyttä ja mahdollinen äitiys (ks. Liljeström 2004, 156; Westerlund 2015, 231).

Ajatuksissaan Pelliina kertoo suoraan haluavansa olla nainen ja tehdä niin sanottuja naisellisia asioita: ”Haluan olla nainen ja että joku minua rakastaa. En halua olla yksin. Haluan olla tavallinen tahdon olla kihlattu morsian vaimo ja äiti” (RP, 395). Pelliina toivoo rakkautta ja perheen. Toiset eivät ehkä ajattele Pelliinan haluavan tällaisia asioita. Pelliinaa pidetään jossain määrin sukupuolestaan irrallisena, hulluna ja erakkona. Pelliinan hulluksi nimittäminen ei oikeastaan selity erityisesti millään. Pitävätkö kyläläiset Pelliinaa omituisena, koska hän ei ole heidän kanssaan tekemisissä ja hänet on kasvatettu normeista poiketen? Pelokkaalta ja sosiaalisesti ahdistuneelta Pelliina vaikuttaa esimerkiksi markkinoihin liittyen ja kirkon maalauksia säikähtäessään, mutta ainoaksi syyksi tälle osoitetaan vain se, että kyläläiset syrjivät häntä ja ovat jopa vihamielisiä häntä kohtaan (RP 52-53, 115). Kyläläiset eivät näe Pelliinaa samalla tavalla kuin muita naisia tai sitä ei ainakaan osoiteta. He tuntuvat olevan kuin naisten tavalliset ajatukset ja tunteet eivät koskisi Pelliinaa, joka on heidän näkemyksensä mukaan kummajainen.

Äitiydestä haaveileminen on yhteistä poikkeusnaisyksilöiden jatkumosta ainakin Mirdjan kanssa, sillä Mirdja etsii romaanin lopussa lasta, jota ei ole koskaan saanut. (Parente-Čapková 2013, 200.) On kuitenkin myös esitetty tulkintavaihtoehto, jossa lapsi voi viitata elämän päämäärään yleensä, naisen luovuuden unelmaan tai ”dekadentin narsismin kehän murtamista” (Parente-Čapková 2013, 200; Lyytikäinen 1999, 148?). Äitiys haaveen voi nähdä myös haluna olla tärkeä jollekin tai saada tuntea olevansa merkityksellinen maailmassa. Kenties taiteilijuus ja äitiys näyttäytyvät joissain tilanteissa merkityksellisenä elämän päämääränä. Näiden yhdistäminen taas nähdään usein toisensa poissulkevinä, kun taas miehen kohdalla isyys ja taiteilijuus eivät sulje toisiaan pois.

Pelliinan ero muihin naisiin korostuu Martinuksen ollessa illallisella linnassa. Linnanrouvan sukulaistyttö Beataa kuvaillaan siroasti liikehtiväksi, sievästi pieniä määriä syöväksi ja hienostuneeksi (RP, 229–232). Martinus alkaa jopa suoraan verbaalisesti Pelliinaa ja Beataa keskenään ja miettii, mitä hän on nähnyt Pelliinassa:

Martinus muisti yhtäkkiä Pelliinan ja nolostui niin että pelkäsi punastuvansa. Mitä hän oli työssä nähnyt, miksi oli tähän hullaantunut? Pelliina oli kaikkea muuta kuin linnanneito. Hän oli karkea, roteva ja liikkeissään kuin mies. Hän hikoili, röyhtäili ja piereskeli.

Beata oli sulonen, herkkä ja palvottava, sivistynyt ja ylhäinen, mutta myös saavuttamaton Martinuksen kaltaiselle maalarille. Ihana neito istuisi hänen pöytätoverinaan yhden illan, senkin linnanrouvan armosta.

(*RP*, 233.)

Myös Märthan, Beatan ja kirkonisännän vaimon keskustelut kankaista ja vaatteista korostavat perinteistä feminiinistä käyttäytymistä. Heidän kiinnostuksen kohteensa ovat naisellisia ja keskenään yhtenäisiä, ja he löytävät helposti yhteistä keskusteltavaa samalla, kun miehet puhuvat papinveroista ja Roomasta kuuluneista uutisista. Erityisesti toisen nuoren naisen esiintyminen korostaa Pelliinan tavallisesta naiseuskäsityksestä poikkeamista, jonka muut hahmot todistettavasti havaitsivat.

Rottien pyhimyksen uudelleenkirjoittava näkökulma ohjaa myös uudelleenlukemiseen. Pelliinan hahmon poikkeusnaisyksilöys herättää miettimään, miksi tämä poikkeuksellisuus tekee naisista taiteilijoita. Uudelleenlukemalla voimme lähteä kyseenalaistamaan tätä poikkeusnaisyksilöyden ideaa, joka esittää muista naisista poikkeavan naisen taiteilijana. Miksi muista naisista poikkeaminen yhdistetään erityisesti naistaiteilijuuteen? Kirjallisuuden poikkeusnaisyksilöiden jatkumo vaikuttaa esittävän, että syntyperän mysteerisyys, ulkonäön erikoisuus ja äidittömyys tekisivät naisesta taiteilijan. Väistämättä tulee mieleen, että tämän näkökulman mukaan äidin kanssa kasvanut yhteisönsä silmissä tavanomaisen näköinen nainen ei voisi kehittyä taiteilijaksi.

Herää kysymys, aiheuttaako naisellisten sosiaalisten normien mukaan kasvaminen luovuuden tukahduttamisen. Tytön ollessa juurtunut sosiaaliseen ympäristöön, jossa esitetään miehet etevämpinä luovassa työssä ja naisen tehtäväksi ensisijaisesti kodista ja miehestä huolehtiminen, ristiriita itseilmaisun kanssa on selvä. Miehet menevät etusijalle, ja naisen on tasapainoteltava omien luovien intressiensä ja kulttuurin osoittamien naisen paikkojen kanssa. Olisiko yhtä hyvin Beatasta voinut tulla kirkonmaalari, jos hänet olisi kasvatettu toisenlaisessa ympäristössä? Toisaalta Beata myös osoittaa luovuutta ollessaan kiinnostunut vaatteista ja käsitöistä, mutta tämä ei Martinuksen silmissä ole taiteesta kiinnostumista. Käsiyöt on nähty sekä naiselle sopivana tekemisenä, joten normien mukainen kasvatus on ohjannut käsityöt naisten luovuuden kanavaksi, vaikka sitä ei ole samalla tavalla käsitetty kuin nykypäivänä.

Pelliinan kasvatus ei ole luonut hänelle rajoitteita samalla tavalla kuin Beatalle voidaan kuvitella tapahtuneen. Myös Pelliinan kehonrakenne voidaan tulkita ainakin osittain elämäntavoista kertovaksi: hän on lapsesta asti osallistunut raskaisiin miesten töihin, joissa hänen lihaksensa ovat kasvaneet. Painavien tiilien valmistaminen ja kantaminen ovat tehneet Pelliinasta vahvan, mikä myös edesauttaa maalaustöihin pääsyssä. Maalarit valmistavat maalinsa kirkolla itse, mikä vaatii voimaa. Beatan kehon sirouden ihailu kertoo aikansa kauneusihanteista ja muistuttaa niiden muuttumisesta

verraten vaikkapa 2000-luvun urheilullisempaan ihanteeseen (Utrio & Savikko 2001, 304–305).

Pelliinaan kohdistetut epäilykset eivät liity ainoastaan itse naisena olemiseen, vaan myös naiseuden normeista eroamiseen. Hänet nähdään epänaissellisenä ulkonäkönsä, kehonsa koon ja voimakkuutensa vuoksi. Hän on kasvanut maskuliinisessa ympäristössä, josta hän on käyttöksensä omaksunut. Pelliinalle ei ole kukaan välittänyt naisellista tapaa olla ja toimia, joten hän ei sellaisia tapoja osaa noudattaa. Samaan aikaan normeista poikkeaminen aiheuttaa ennakkoluuloisuutta ja samat syyt kuitenkin luovat hänelle mahdollisuuksia, joita naisille ei tyypillisesti suotu.

3.2 Alkuasetelma suhtautumisessa Pelliinaan

Tiilimestari Rutgerin läsnäolo vaikutti Pelliinan oman käsityksen mukaan siihen, miten muut suhtautuvat häneen. Kun kasvatti-isä oli hänen suojanaan, Pelliinaan ei kohdistunut samalla tavalla paheksuvia katseita kuin nyt Pelliinan ollessa yksin (RP, 89). Rutgerin kuoltua Pelliinasta tulee yksinäinen nuori nainen, joita pidettiin ajassaan epäilyttävinä (Setälä 2002, 50). Vaikuttaa siltä, että Pelliina on tähän asti saanut toimeentulonsa Rutgerin suojeluksessa, mutta nyt ilman kasvatti-isää hänellä ei ole mahdollisuuksia työskentelyyn samalla tavalla. Naimattomana naisena Pelliina kuuluu lisäksi kaikkein köyhimpään kaupunkilaisryhmään (Setälä 2002, 65). Osasyys Pelliinaan nyt kohdistuneille ennakkoluulojen korostumiselle voi nähdä sen, että nyt hän esiintyy yksin julkisesti eikä vain tiilimestarin apulaisena ja tyttärenä. Yksinäisen naisen osa oli tapahtuma-aikana paljon vaikeampi kuin isän tai aviomiehen suojeluksessa olevan.

Muiden henkilöihahmojen suhtautumista Pelliinaan ei muokkaa ainoastaan hänen sukupuolensa, vaan myös monet muut ennakkoluulot. Useimmiten Pelliinasta kuvauksia antaa kirkonisäntä Klemetti, joka luonnehtii häntä omituiseksi, tyhmäksi ja rumaksi, joka ei osaa käyttäytyä ihmisten ilmoilla ja jonka olisi ollut parempi lähteä kylästä (RP, 82–83, 111–112). Usein kuvailuissaan Klemetti käyttää sanaa ”konho”, joka voi tarkoittaa sekä tyhmää että rumaa (Kotimaisten kielten keskus 2024, s.v. konho), ja hän viittaakin pidemmissä kuvauksissaan sanan molempiin merkityksiin. Pelliinalla itsellään on samanlainen käsitys muiden kyläläisten mielipiteistä itsestään, eikä hän koe olevansa tervetullut ihmisten joukkoon (RP, 7–8, 89).

Isäntä Klemetin ennakkoluulot saavat hänet harkitsemaan Pelliinan ja linnanväen väliseen vuorovaikutukseen puuttumista hänen luullessa, ettei Pelliina osaa ruotsia. Tosiasiassa Pelliinalla on hyvä kielitaito ja hän osaa toimia sosiaalisissa tilanteissa. Isäntä siis ilman perusteluita olettaa köyhän ja ulkoisesti yksinkertaiselta vaikuttavan nuoren naisen olevan oppimaton, kuten todennäköisesti moni muu samassa

asemassa oleva. Markkinoilla Pelliina tapaa temppuilijan nimeltä Till ja juttelee tämän kanssa enemmänkin, kunnes Pelliina luulee tämän yrittävän varastaa häneltä tehdesään temppuja. (*RP*, 83, 92–93.) Ennakkokäsitysten vaikutukset näkyvät jo pelkästään näissä markkinoilla tapahtuneissa kohtaamisissa. Isäntä Klemetti on todennäköisesti luonut pitkään käsitystään Pelliinasta tutustumatta häneen itse, kun taas Till ei tiedä hänestä mitään etukäteen.

Syyt isäntä-Klemetin käsitykselle Pelliinasta jäävät avoimiksi. Voidaan tulkita, että Klemetin sama mielikuva Pelliinasta on etäältä tarkkailemalla ja huhupuheiden perusteella luotu. Se, ettei Klemetti ole tutustunut Pelliinaan käy selväksi markkinoilla Klemetin luullessa, ettei Pelliina osaa ruotsia. Tyttö on kuitenkin koko ikänsä asunut samassa kylässä ja todennäköisesti osallistunut markkinoille kasvatti-isänsä kanssa. Mielikuvalle Pelliinan tyhmyydestä ei löydy perusteita muusta kuin nuorelle naiselle epätavallisesta käytöksestä. Klemetti kuvailee värikkäästi Pelliinan ulkonäköä, mikä puhuu sen puolesta, että ulkoinen olemus on merkittävä tekijä Klemetille muodostuneesta käsityksestä. Pelliinan ollessa ilmeisen köyhä ja huomiota herättävän näköinen Klemetti on päätellyt hänen olevan myös älykkyydeltään kehno. Perusteita käsitykselle Pelliinan tyhmyydestä ei ole, paitsi satunnaisia lyhyitä kohtaamisia ympäristössä, joka ei ole Pelliinaa kohtaan suotuista.

Ihmisten epäilevä suhtautuminen Pelliinaan on mahdollisesti syy siihen, millaisen käsityksen he ovat saaneet hänestä. Toiset ovat suhtautuneet kohtaamisissa Pelliinaan ilkeästi, alentuvasti ja jopa vihamielisesti, jolloin tämä väistämättä heijastuu tytön käytökseen. Haukkumisen, maahan sylkemisen ja ilkeiden katseiden jälkeen on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, käyttäytyä täysin luontevasti ja sujuvasti tuntemattomien ihmisten seurassa. Tällaisten kokemusten myötä ei ole ihme, että Pelliinaa jännittävät ja suorastaan pelottavat markkinoiden kaltaiset tapahtumat. Pelliinan tilanteessa olisi vaikeaa kerätä niin paljon itseluottamusta, jotta saisi ilmaistua omat kykynsä ja ajatuksensa muille. On myös vaikea osoittaa esimerkiksi kielitaitoaan, jos toiset eivät puhu.

Kukaan ei ole kiinnostunut katsomaan Pelliinan myymiä astioita markkinoilla ennen kuin linnanherra vaimoineen kehuvat ja ostavat niitä. Näiden hienojen asiakkaiden jälkeen kaikki naiset ryntäävät ostamaan Pelliinalta samoja tuotteita. (*RP*, 84.) Linnanrouva Märta Bengtsdotter kuvataan siis teoksessa aikansa vaikuttajana, jota toiset ihailevat ja josta ottavat mallia. Mahdollisesti juuri tästä syystä hän ostaa Pelliinalta astioita: ostamalla itse ensin hän saa tuotteille huomiota ja myyntiä. Myöhemmin Märta ja Åke ehdottavat Pelliinaa Vilpun tilalle maalaustöihin. Syyksi linnanheran ja tämän vaimon myötämielisyyteen Pelliinaa kohtaan ehdotetaan sitä, että tämä saattaa olla sukua heille. (*RP*, 103, 194, 109.) Sukulaisen mahdollisesta aviottomasta lapsesta pyritään siis pitämään näin edes jotenkin huolta.

Isäntä Klemetti saa tehtäväkseen ehdottaa maalareille Pelliinan ottamista apulaiseksi. Hän mainitsee Andreakselle ja Martinukselle, että "varsinkin rouva puhui tytön puolesta" (RP, 104). Tälle voi arvella useampaa syytä. Ensinnäkin Märta saattaa olla hyväsydäminen ja haluta auttaa nuorta köyhää naista, joka on kenties linnanherran sukua. Toinen syy voisi olla naisen lojaalius toista naista kohtaan, joka on vieläpä etevä työssään. Hyvän tekeminen, taiteellisen lahjakkuuden havaitseminen ja naisten keskinäisen tukemisen osoittaminen sekä syyllisyys tytön mahdollisen syntyperän vuoksi ovat kaikki nähdäkseni mahdollisia syitä Märtan toimintaan. Ilman linnanheraa ja -rouvaa Pelliinaa ei luultavasti olisi edes koskaan harkittu työhön. He myös huolehtivat, että Pelliinalle maksetaan asianmukaisesti työskentelystään (RP, 249), mikä saattaa olla perimmäinen syy reiluun palkanmaksuun. Heidän piilotellen tekemä auttamistyö luo Pelliinalle mahdollisuuden osoittaa taitonsa, jota hän ei olisi muuten saanut tai josta hän ei olisi osannut edes haaveilla.

Linnanväen vaikutus Pelliinan tarinaan on mielenkiintoinen. Pelliina on syntynyt Hämeen linnassa tämän äidin pyryttyä ollessaan raskaana. Pelliinan isäksi on arveltu huhujen mukaan Tottien sukulaista, joten omien sukulaisten auttaminen saattaa olla linnanväen avuliaisuuden syynä. Kukaan ei ollut kuitenkaan osannut Pelliinan äidin puhumaa kieltä, joten Rutger kutsuttiin puhumaan tälle saksaa, mutta sekään ei ollut naisen puhuma kieli. Naisen kuoltua linnanväen uskotaan tehneen jonkinlaisen sopimuksen tiilimestari Rutgerin kanssa tytön kasvattamisesta. (RP, 109–110.) Mahdollisesti linnanväki halusi taata työlle elannon ja koulutusta, mutta pitää suvun oletetun lehtolapsen poissa itse linnasta. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin linnanheran puolison Märtan kuoltua tytön kohtalosta hän haluaa auttaa tätä omalla tavallaan. Syntyperän arvoituksellisuus on Pelliinalle yhtä aikaa haitaksi sekä hyödyksi. Ilman mahdollisuutta sukulaisuuteen Märtan ja Åken puuttuminen Pelliinan elämään on epätodennäköisempää.

Kielitaidon karttuminen ja syntyperä eivät ole Pelliinasta itsestään kiinni, sillä kasvatukseensa ja alkuperäänsä hän ei voi vaikuttaa. Sattuma ei ole ainoa syy Pelliinan saamiin mahdollisuuksiin. Pelliina osoittaa osaamistaan tekemillään astioilla: hän on vahva käsitellessään savea ja taiteellisesti lahjakas tehdessään kuvioiteja. Näihin taitoihin linnanväki ei ole voinut vaikuttaa, mutta he saavat niistä tukea Pelliinan työllistämiseen. Ilman Pelliinan ilmeistä taiteellista kyvykkyyttä, hänen mahdollisuutensa maalausryhmään pääsulle olisivat jääneet vähäisiksi linnanväestä huolimatta. Pelliina ei siis pelkästään ajaudu muiden armosta työhön kirkolle, vaan myös hänellä itsellään on aktiivinen osansa taitavana astioiden tekijänä.

Erityisesti Andreas omaksuu Klemetin kuvauksista ennakkoluuloja Pelliinaa kohtaan. Klemetti kuvailee etenkin Pelliinan rumuutta ja kertoo tämän olevan tyhmä. Ensimmäistä kertaa Pelliinan nähdessään Andreas haukkuu tätä jo järjettömäksi vasi-kaksi ja sanoo tämän pään tilalla olevan kaali (RP, 118). Tämä kuitenkin on

kohtuutonta huomioon ottaen, että kyseessä on Pelliinan ensikosketus maalaamiseen ja kirkon koristamiseen. Klemetin kertomukset Pelliinan älyttömyydestä, outoudesta ja rumuudesta saavat Andreaxsen suhtautumaan Pelliinaan siten, että kaikki tietämättömyys korostuu ja pienikin vihje tähän suuntaan saa Pelliinan näyttäytymään juuri sellaisena kuin hänet on aiemmin kuvattu.

Nopeasti Pelliina osoittaa, ettei ole ainakaan niin tyhmä kuin hänestä yleisesti luullaan. Kirkossa hetken työskenneltyään Pelliina ymmärtää itse, että korkeille telineille kiipeämisessä on naiselle riskinsä. Hän alkaa käyttää Rutgerin vanhoja pitkiä alushousuja hameensa alla, jottei levittäisi tuoksuaan ja näkymiä hameensa alle alapuolellaan oleville miehille (*RP*, 135). Pelliina on siis käytännöllinen ja löytää itse ratkaisun ongelmaansa jo olemassa olevista varannoistaan. Hän ei luovu hameen käytöstä, mutta saa samalla housujen käytön hyödyt. Hän siis osoittaa jo tällä pienellä teolla, ettei ole mitenkään hölmö tai säädytön, vaan varsin nokkela eikä yritä vietellä työtovereitaan näkymillä hameensa alle.

Vilpun suhtautumiseen Pelliinaan liittyy kateutta ja ennakkoluuloja naisten työntekoa kohtaan. Pelliina saapuu työskentelemään Vilpun tilalle, joten Vilppu kokee Pelliinan uhaksi omalle asemalleen ja on kateellinen Pelliinan pystyessä tekemään niitä töitä, jotka alun perin kuuluivat hänelle itselleen. Onnettomuudestaan katkeroituneena Vilppu ottaa Pelliinan silmätikukseen ilman perusteita. Vilppu lähetetään loukkaantumisensa jälkeen takaisin työhön nopeasti, vaikkei hän pysty tekemään juuri mitään, sillä hänen valitustaan ei jakseta kuunnella linnassa (*RP*, 127). Pelliinaan suhtautumiseen eivät siis niinkään vaikuta muiden ilmaiset ennakkoluulot, joita Vilppu ei todennäköisesti ole edes paljoa kuullut, vaan enimmäkseen hänen oma harmituksensa. Työtä vasta aloitteleva nuori yksinäinen nainen on Vilpulle helppo kiuskun purkamisen ja kiusanteon kohde.

Myös ennakkoluulot naisia kohtaan näkyvät Vilpussa. Hänen mielestään nainen ei sovi kirkkomaalariksi eikä naisen pitäisi saada miehen palkkaa (*RP*, 205; 256). Hänen käsityksensä perustuvat siihen, ettei hän ole koskaan nähnyt naista maalaamassa kirkkoa tai kenties edes kuullut sellaisesta. Hattulan kirkko on ensimmäinen maalausprojekti, johon Vilppu osallistuu, sillä edelliseen syksyyn asti hän on työskennellyt laivoilla. Hänet on siis hyvin todennäköisesti kasvatettu siten, etteivät naiset osallistu työhön kodin ulkopuolella, joten se näyttäytyy hänelle luonnollisena asiana.

Martinuksen suhtautuminen Pelliinaan on alusta asti paljon neutraalimpi ja jopa myönteinen. Hän ei anna muiden kertomusten vaikuttaa suhtautumiseensa, vaan hän haluaa antaa Pelliinalle mahdollisuuden ja tutustua naiseen ilman ennakkoluuloja. Martinus osoittaa kiinnostusta Pelliinaan isäntä Klemetin kerrottua, että linnanväki on suositellut Pelliinaa työhön. Hän haluaa kuulla perustelut suositukselle eikä suoralta kädeltä pidä ajatusta naisesta kirkossa työskentelemässä huonona kuten Andreas tekee. Hän on käytännöllisempi ja enemmän kiinnostunut Pelliinan työhön

kykenemisestä kuin työntekijän sukupuolesta: ”Hän puhuu ruotsia ja osaa lukea? Martinus tarkisti” (RP, 110). Hän myös muistelee nähneensä Liivinmaalla kutomaan taitavia naisia ja kannattaa tytön mukaanottamisen kokeilemista, vaikka Andreas on sitä mieltä, ettei kutominen ole sama asia kuin maalaaminen tai Itämaan naiset kuin Liivinmaan naiset (RP, 111).

Tavattuun Pelliinan Martinus kohtelee tyttöä kuin ketä tahansa samaa työtä tekemään tullutta. Martinus opettaa Pelliinalle työn vaiheet ja antaa tälle pikkuhiljaa enemmän vastuuta. Melko pian lukija huomaa merkkejä siitä, että Martinus on ihasnut Pelliinaan. Hänen rintansa esimerkiksi täyttää hellyys hänen katsoessaan tytön varpaita (RP, 136). Pian Martinus puolustaa Pelliinaa Vilpun hyökättyä tämän kimpupuun ja kahdestaan jäätyään he suutelevat. Kaksikon suhde syvenee, kun he viettävät aikaa yhdessä. Vaikuttaa myös siltä, että Martinus osaksi itse etsii tilanteita, joissa saisi olla Pelliinan kanssa kahden. Tällainen tilanne on linnassa käyminen, jolloin Martinuksen pitäisi pyytää palkkaa ja samalla jäljentää vaakunat kirkkoon maalaamista varten. Pelliinan mukaan ottamista Martinus perustelee sillä, että maalaukset kirkossa voisivat jatkua, mutta hän saisi kuitenkin pyydettyä linnassa maksun ensimmäistä erää ja vaakunoiden kuvat tulisivat jäljennettyä. Andreas ja Vilppu siis jäävät kirkolle ja Martinus lähtee Pelliinan kanssa linnaan. Paluumatkalle Martinus ei ota kyytiä vastaan ja näin Pelliina ja Martinus saavat viettää pidempään aikaa rauhassa kahden. (RP, 183; 196; 200–203.)

3.3 Muiden hahmojen ennakkoluuloista vapautuminen

Pelliinaan suhtautuminen ja sen muuttuminen tarinan myötä heijastelee nähdäkseni romaanin tarinan pyrkimyksiä ohjata lukijansa ajattelua. Pelliinan tarinan kautta lukija pääsee havaitsemaan ennakkoluulojen ja normien taakan ja näin lukijaa kannustetaan reflektoimaan omia käsityksiään. Syyt Pelliinan vieroksunalle osoittautuvat ennakkoluuloisuudeksi, erilaisuuden peloksi ja yhteiskunnan ja kulttuurin normien luonnollisena pitämiseksi. Kun normeja lähdetään haastamaan, huomataankin niiden olevan kovin rajoittuneita ja jättävän ihmisiä niiden ulkopuolelle. Normeista poikkeavien yksilöiden huomioiminen laajentaa käsityksiä ja on totuudenmukaisempaa kuin pelkkiin stereotyyppeihin ja tarkkoihin normien raameihin osuviin rajoittumisen. Pelliinankin tarinassa voidaan siis nähdä olevan opetuksia myös nykypäivään.

Kyläläisten levittämät huhut ja ennakkoluulot vaikuttavat tarinan alussa merkittävästi siihen, kuinka Pelliinaan suhtaudutaan. Pelliinan sukupuoli taas vaikuttaa siihen, nähdäänkö hänet sopivana tai kykenevänä kirkon maalausten tekemiseen. Syyt naiseuden maalaustyön esteeksi näkemiseen ovat moninaisia. Kuten on jo todettu, Vilppu tuntuu enemmänkin olevan kateellinen ja siksi etsii mielessään kaikki

mahdolliset heikkouksiksi laskettavat seikat Pelliinasta. Muiden hahmojen kohdalla vastustus naista kohtaan tuntuu johtuvan siitä, etteivät tavalliset naiset ole heidän tietojensa mukaan ennen tehneet vastaavaa ja nainen nähdään työskentelyä häiritsevänä viettelijättärenä. Linnanherra rouvineen on koko ajan Pelliinan palkkaamisen kannalla, mutta vain rouvan mielipidettä korostetaan.

Asenteiden muuttumiseen tai muuttumattomuuteen vaikuttaa se, onko hahmo tekemisissä Pelliinan kanssa vai ei. Kirkonisännän ja kirkkoherran suhtautumistapa pysyy suunnilleen samana, koska he eivät saa tarinan aikana ennakkokäsityksistään poikkeavaa tietoa Pelliinasta. Heidän ennakkokäsityksensä Pelliinasta roskaväkeen kuuluvana vahvistuu, kun Pelliinaa epäillään kirkkovarkaudesta. Toisaalta kirkkovarkaus nähtiin jonakin, jota Pelliina ei voisi tehdä, sillä se vaatisi viekkautta ja älyä, joita Pelliinalla ei uskota olevan. Sinänsä tieto siitä, ettei Pelliina olekaan varkauden takana korostaa heille sitä, ettei hänellä voi olla siihen tarvittavia ominaisuuksia.

Vilppu ja Pelliina vaikuttavat muuttuvan toverillisiksi työskennellessään yhdessä maalareiden apulaisina. Vilppu saa Pelliinan maalaamaan kirkon seinään itsensä tippumassa tikapuilta ja laittaa kaiken vastuun Pelliinalle, joka ottaa syyt niskoilleen, vaikka kuva on ollut puhtaasti Vilpun idea (*RP*, 139). Kenties Pelliina tällä haluaa voittaa Vilpun luottamuksen ja osoittaa, ettei ole samanlainen kantelija kuin Vilppu itse on. Myöhemmin Vilppu pyytää Pelliinaa kanssaan viettämään juhannusta ja antaa selityksesi, ettei kukaan muu tyttö tulisi yksikätisen kanssa. Pelliinan kieltäytyessä Vilppu suuttuu niin, että hyökkää hänen kimppuunsa. (*RP*, 169–171.) Vilpun suhtautuminen Pelliinaan ei ole siis mutkattomasti vihamielistä, ystävällistä tai toverillistä. Lukijan tulkittavaksi jää muun muassa se, mistä syystä Vilppu oikeasti pyytää Pelliinaa juhannustulille kanssaan.

Pelliina alkaa saada vaativampia maalaustehtäviä ja Vilpun katkeruus kasvaa. Vilppu on ollut innoissaan päästyään pois laivoilta renkien tehtävistä kirkkomaalareiden oppipojaksi, mutta onnettomuus on pilannut hänen haaveensa maalaamisesta. Kateellisena Vilppua alkavat ärsyttämään Pelliinan huomautukset Vilpun työnjäljestä, maalin pyytäminen ja työssä neuvominen. Samalla se, että Pelliina on nainen kiinnittää korostuneesti Vilpun huomion: ”maalarit olivat miehiä, se oli luonnollinen järjestys ja oikein” (*RP*, 256). Lisäksi mies on huomannut Martinuksen suosivan Pelliinaa, vaikka lukija voi nähdä tilanteen myös niin, että Pelliina saa tehtäviä ja niissä onnistumisesta kehuja, mutta Vilpun yksikätisyys aiheuttaa sen, että hän ei saa samanlaisia työtehtäviä ja jää näin vähemmälle huomiolle.

Lisäksi Vilpulla on vahvoja mielipiteitä yleisesti naisista. Hän julistaa maatun naisen olevan pilattu, jota yksikään mies ei halua ja yksisarvinenkin hyökkää tämän kimppuun. Martinus taas huomauttaa äitiydestä ja siitä, että Raamatussakin käsketään lisääntyä. Hän saarnaa Vilpulle naisen voiman olevan korkeampi kuin neitsyen ja käskää Vilppua miettimään, kummalla on enemmän valtaa emännällä vai tytöllä.

(*RP*, 281–282.) Vilpun näkökulma on kapeampi, mutta myös tapahtuma-aikaan suhteutettuna luultavasti tavallisempi. Martinuksen kannan voi nähdä heijastelevan hänen omaa käytöstään ja sen perustelemista sekä hyväksyttämistä.

Martinuksen suhtautuminen Pelliinaan on heti erilaista kuin muiden. Hän ei vaikuta välittävän muiden ennakkoluuloista ja tutustuu tyttöön itse eikä toisten mielipiteiden kautta. Martinus puhuttelee Pelliinaa ”kuin täyttä ihmistä” ja Pelliina vastaa samalla tavalla (*RP*, 120). Tässä lukija huomaa, että se, miten kohtelee toista, näkyy myös käytöksessä. Ennakkoluuloisesti tyhmänä pitävä puhuu eri tavalla, jolloin puheeseen vastataan myös eri tavoin. Pian ilmenee myös ensimmäiset merkit Martinuksen kiinnostuksesta Pelliinaa kohtaan ja nopeasti on havaittavissa ihastumista:

Vaikka Martinus koetti saada silmänsä kuriin ja tähdätä ne vailla harhapolkuja Aatamin lapioon kirkon seinässä, katse kuin pahankurinen porsas lätistä, kun tyttö loikki lattian halki saappaankorot kolisten. [–] Helmat hulmahdellen hän kiipesi matalammille kaksipuolisille tikkaille ja nosti molemmin käsin sabluunansilmiensä korkeudelle niin että rinnat keinahtivat paidan alla.

(*RP*, 134.)

Niitä tuijottaessa Martinuksen rintaan tulvahti hellyys ja hän olisi halunnut suukotella varpaiden pallukoita.

[–] Tytön pilkullinen iho ei enää näyttänyt oudolta eikä epämiellyttävältä vaan raikkaalta ja hehkuvalta. Kun hän joskus avasi purkautuneen lettinsä palmikoidakseen sen uudelleen, kuparinkiilloiset, laineikkaat suortuvat ryöppysivät ja valuivat niin, että Martinusta halutti työntää sormensa hiusten viileyteen kuin putoavan veteen tai viljahinkaloon.

(*RP*, 136.)

Aluksi Pelliinan ja Martinuksen välille kehkeytyvä suhde vaikuttaa vilpittömältä, mutta kirkkovarkauden selviämisen jälkeen herää epäilyksiä Martinuksen toiminnasta. Martinus kuolee tiputtuaan, todennäköisesti tahallaan, maalaustelineiltä alas. Kirkkovarkaus oli keskiajalla tavallista varkautta raskaampi rikos, josta sai hirttorangaistuksen (Salonen 2009, 285). Martinuksen epätoivoinen teko on siis ymmärrettävä, kun tehty rikos johtaisi kuolemaan joka tapauksessa. Hämmennystä herättää kuitenkin se, miten Martinus sotkee monessa kohtaa Pelliinan rikokseensa. Hän piilottaa varastamansa pyhäinjäännöksen salaa Pelliinan kotiin ja väittää Pelliinan yrittäneen viettelä häntä ja vihjaillut omaavansa aarteen, jonka kuulustelijat tietenkin yhdistävät kadonneeseen pyhäinjäännökseen. Martinus siis valehtelee ja pääsee näin vapaaksi. Martinuksen kuoleman jälkeen Pelliina itse päättelee miehen rakkauden olleen huijausta (*RP*, 378). *Rottien pyhimys* uudelleenkirjoittaa siis myös romanssia, sillä se ei täytä perinteisiä romanssin odotuksia. Romaani ei siis esitä romanssia, joka päättyy odotetun onnellisesti.

Martinuksen kuoltua lukijalle selviää, että hänellä on ollut vaimo ja lapsia. Pelliinaa väittää Vilpulle tienneensä Martinuksen perheestä, mutta lukijalle ei ainakaan ole tätä tietoa kerrottu, joten herää epäily, ettei Pelliina tosiasiaa tiennyt asiasta.

Pelliina estää Vilpun kokemasta vahingoniltoa sillä, ettei myönnä tietämättömyyttään Martinuksen perheestä:

- Martinuksen vaimolle ja lapsille, hän toisti vilkaisten vahingoniloisesti Pelliinaan. – En tiennytkään, että Martinuksella oli perhe. Tiesitkö sinä, Pelliina?
  - Pelliinan kasvot mutristuivat ja hän tiuskaisi vihaisesti:
  - Luuletko, etten tiennyt? Martinus kertoi. Kaksi poikaa, Johannes ja Mikael.
- (RP, 332–333.)

Perheen salaaminen vihjaa lukijalle, että Martinus on petollinen ja että hänen ihastuksensa Pelliinaan ollut hänelle tavallista käytöstä, jolla hän on hyötynyt naisista maalausreissuillaan. Toisaalta Pelliina väittää tienneensä lapsista ja kertoo heidän nimensä, vaikka luultavasti Andreas tietää lapsista enemmän. Toisaalta samaan aikaan lukija tietää Martinuksen puhuneen ottavansa Pelliinan mukaansa Liivinmaalle ja menevänsä tämän kanssa naimisiin, mikä ei ole todellisuudessa ollut mahdollista, jos Martinus on jo naimisissa. On myös vaihtoehto, että Martinus on todella välittänyt Pelliinasta, mutta tämän muun toiminnan alhaisuus ja oman nahkansa pelastaminen tytön kustannuksella osoittavat pelkurimaisuutta ja saavat syystä epäilemään miehen tunteiden aitoutta.

Pelliinan ja Martinuksen välillä tapahtuvat asiat esitetään alkuun luotettavan oloisesti, eikä lukija osaa epäillä mitään. Kirkkovarkauden tultua ilmi ja Martinuksen tiputtua maalaustelineiltä lukijalle syötetään epäilyksiä: Tiesikö Pelliina varkaudesta vai ei? Oliko Martinus kertonut vaimosta ja lapsista? Miten Martinus todellisuudessa tippui telineiltä? Pelliinan mietteet Martinuksen kuoleman jälkeen ovat erityisen yllättäviä lukijalle:

- Martinus kavalsi minut ja teki siinä pahoin mutta teki hyvän työn kun etsi isäntä Klemetin talosta avaimen ja päästi minut makasiinivankilasta vapaaksi. Menimme kirkolle ja luulin että lähdemme yhdessä Liivinmaalle mutta yksin hän käski karkuun lähteä koska olin kirkkovarkaan kirjoissa enkä silloin tiennyt vielä kaikkea vaan myöhemmin. Hän oli mielestään anteliaskin kun lupasi minulle siveltimensä että niillä muka Liivinmaalla pärjään ja maalaan mutta miksi minä sinne olisin mennyt ilman häntä.
- (RP, 378.)

Tämän jälkeen Pelliina miettii Kainin rukoilleen tapettuaan veljensä, mutta Pelliina ei rukoile, sillä kuollut pysyy kuolleena (RP, 378–379). Teoriaa siitä, että Pelliina työnsi Martinuksen telineiltä alas, vahvistaa se, että Andreas tulkitsee Pelliinan maalaan kuvan, jossa toinen maalari työntää toisen maalarin alas telineiltä. Jää kuitenkin lukijan tulkittavaksi, työnsikö Pelliina Martinuksen kuolemaansa vai mitä näinä kohtalonhetkinä tapahtui. Joka tapauksessa Martinuksen kuoleman myötä Pelliina pelastuu Martinuksen hänelle aiheuttamasta pulasta.

Olivatpa Martinuksen kuolemaan liittyvät yksityiskohdat mitkä tahansa, Martinus vaikuttaisi kuitenkin olevan syyllinen Pelliinaan kohdistuviin syytöksiin.

Pelliinan myöhempi masentuneisuus ja Martinuksen rakkauden huijaukseksi tulkitseminen ohjaavat lukijaa tulkitsemaan niin, että Martinus käytti naista hyväkseen. Martinus tarvitsi varasuunnitelman, johon käytti Pelliinaa piilottaessaan varastetun reliikin naisen kotiin, ja Pelliina sai syyt niskoilleen. Pelliina luuli lähtevänsä pako-matkalle yhdessä, mutta Martinus kääntää tytön lähtöä yksin hänen ollessa kirkkovar-kaan kirjoissa. Pelliinalle syyttömänä tuomitseminen ei kuitenkaan käy, vaan hän vaa-tii Martinuksen ottavan vastuun teoistaan. Se, heittäytyykö Martinus itse epätoivois-saan alas vai työntääkö Pelliina hänet, jää kirjaimellisesti arvoitukseksi, mutta joka tapauksessa Pelliina ei ryhdy elämään syyllisenä rakastamaansa miestä suojellakseen. Pelliina ei siis uhraudu miehen vuoksi eikä luovu vapaudestaan elää ilman rikollisen leimaa ja kiinnijäämisen pelkoa.

Isoin muutos tapahtuu Andreaxen ja Pelliinan välisessä suhteessa. Jo nopeasti yhdessä kirkolla työskenneltyään Andreas havaitsee, että ”tyttö osasi suunnitella eikä ehkä ollutkaan älyltään heikko” (RP, 122). Andreas alkaa pikkuhiljaa käyttäytyä ystä-vällisemmin ja opettaa Pelliinaa huolehtimaan hyvästä ergonomiasta, ettei selkä ja kä-det tule kipeiksi työskennellessä (RP, 161). Lisäksi hän selittää Raamatun tapahtumia ja kirkkomaalarin työtä Pelliinalle seikkaperäisesti. Pelliinaa jopa ihmetyttää, miksi maalarina ylempänä Andreas hänelle edes puhuu:

Andreas tietää jumalallisista asioista paljon ja oli ihme, että hän selosti minulle niin että opin paljon maailman alusta ja lopusta ja Kristuksen elämästä. En kyllä käsitä miksi hän viitsii puhua minulle ja vieläpä kauniisti.

Andreas Pictor on tyyne ja vähäpuheinen mies jota ei saa häiritä kun hän maalaa. Tavallisesti hän puhuu mutisemalla ja hiljaa niin että pitää kuunnella tarkasti saadakseen selvää eikä hän välitä ymmärtääkö toinen mitään hänen puheistaan eikä häneltä voi kysyä-kään koska hän ei kuitenkaan vastaa mutta hän saattaa äkkiä kiivastua ja silloin hän on pe-lottava.

(RP, 181.)

Andreas alkaa toimia siis Martinuksen ohella Pelliinan työhön perehdyttäjänä ja opet-tajana. Ajan myötä hän alkaa suhtautua kärsivällisemmin Pelliinan opettamiseen, eri-tyisesti havaitessaan tytön taidot ja kyvyn oppia.

Edellä olevassa lainauksessa on myös esimerkki siitä, kuinka Pelliina on niin tot-tunut, ettei hänelle puhuta, että hän jopa ihmettelee Andreaxen puhuessa hänelle. Pelliina kokee itselleen puhumisen niin, että toinen alentuu puhumaan eikä tämän oikeasti pitäisi siihen vaivautua. Vaikka tiilimestari Rutger on kehunut, rakastanut ja opettanut Pelliinaa, muut ihmiset ovat kohdelleet Pelliinaa huonompana ja suhtau-tuen jopa täysin vastenmielisesti. Pelliina on kuin koulukiusattu, jonka itsetunto on kärsinyt vuosikausien pilkkaamisesta ja tönimisestä niin paljon, ettei itsekään enää pidä itseään minkään arvoisena läheisten tuesta huolimatta.

Andreas vaikuttaa yleisesti olevan kiinnostunut lähinnä työnteosta ja sen suju-misesta. Sen vuoksi edellä olevassa katkelmassa kuvattua muiden ymmärtämisestä

huolehtimisen vähyyttä voi pitää hänelle luontaisena eikä juuri Pelliinaa kohtaan suunnattuna ilkeytenä. Suhtautumisen muutoksen erityisesti romaanin lopussa voi nähdä myös lähinnä työskentelyn sujumiseen ja maalausten onnistumiseen liittyvänä. Maalaaminen on Andreakselle selvästi intohimo ja on kunnia kysymys, että hän työssään onnistuu ja vaatii itseltään joka kerta parempaa tulosta eikä haluaisi luopua maalauksistaan (*RP*, esim. 107, 366). Koko ryhmän onnistuminen on tärkeää, sillä eihän katsojat voi tietää, kuka minkäkin kuvan on tehnyt ja Andreas vanhempana mestarina on nimekäs ja mainitaan ryhmästä puhuttaessa, jolloin ryhmän maine on suoraan yhteydessä hänen maineeseensa.

Lähestyn Andreaksen Pelliinaan suhtautumisen muutosta kuitenkin siitä näkökulmasta, että hän vapautuu ennakkoluuloistaan ja näkee Pelliinan kyvyt maalarina. Pelliina maalaa Martinuksen antamana tehtävänä pylväitä pitelevät hahmot kirkon pylväisiin. Andreaksen nähdessä maalaukset Martinus antaa ymmärtää, että hän on itse maalannut kuvat. Andreas kehuu Martinusta sanoilla ”olet sitten sinäkin jotain oppinut” (*RP*, 240) tarkastellessaan maalauksia, mistä voidaan päätellä, että hän pitää maalauksia parempina kuin Martinuksen työt ovat. Martinuksen kuoleman jälkeen Andreas paljastaa Pelliinalle tienneensä, että Pelliina on maalannut pylväiden pitelijät (*RP*, 384).

Jo aikaisemminkin Andreas osoittaa myötätuntoa ja pitää huolta Pelliinan ergonomiasta. Hän neuvoo Pelliinaa ravistelemaan käsiään, jotteivat ne kipeytyisi koristeistöynnöstä maalatessa. (*RP*, 161.) Hän puhuu Pelliinalle niin, että tämä voi kokea olevansa samanlainen ihminen kuin hänkin, ja hän kertoo, että kädet voivat tulla kiipeäksi ja jakaa ohjeita sen välttämiseksi. Hän kertoo omista kokemuksistaan ja siitä, että Pelliina on maalarinuransa alussa: ”Olen sitä minäkin aikani tehnyt. Paljon. Oijoi muistan kyllä. Jokainen maalari aloittaa sabluunasta ja siirtyy seuraavaksi koristeoksiin” (*RP*, 162). Hän puhuu Pelliinalle kuin vertaiselleen ja ilmaisee kenties huomauttaen, että Pelliina on kuten hänkin on joskus ollut ja täten voi edetä urallaan.

Erityisesti Martinuksen kuoltua ja Vilpun lähdettyä Ruotsiin Andreas alkaa suhtautua Pelliinaan arvostavammin. Andreas tietenkin tarvitsee osaavaa työntekijää, mutta nähdäkseni hän kehuu Pelliinaa enemmänkin kuin on välttämättä tarpeen. Pelliina on syvässä surussa, mutta Andreas huolehtii tämän hyvinvoinnista. Andreas kutsuu Pelliinan kirkonisännän talolle saunomaan piikojen kanssa, maksaa hänelle hieronnan ja tarjoaa ruokaa. Hän järjestää ikään kuin työhyvinvointipäivän Pelliinalle. Andreas myös kenties puolivahingossa auttaa Pelliinaa purkamaan tunteitaan käskemällä tämän esittää malliksi kadotettua sielua, joka huutaa tuskaansa. Andreas myös täysin tarkoituksella pyrkinyt saamaan Pelliinan nousemaan synkkyyydestä (*RP*, 362). Osasyynä toimii se, että Pelliina on surkeaa työskentelyseuraa ja maalaakin huonommin murheissaan (*RP*, 336).

Myöhemmin Andreas puhuu Pelliinalle järkeä, kun havaitsee tytöllä olevan itsetuhoisia ajatuksia:

Maalaan kuvaan monta merkitystä joista ihmiset eivät näe kuin yhden tai kaksi mutta he muistavat minut ja sanovat että noin sille hullulle tiilimestarin Pelliinalle kävi.

Itsensä tappaminen on suuri synty vaikka kuoleman ansaitsisikin. Siitä joutuu Helvetin tervajärveen jossa oleva itku ja hammasten kiristys mutta jos vahingossa putoaa korkealta niin se ei ole itsensä tappamista ja synti vaan onnettomuus ja vahinko.

(*RP*, 379.)

Hiljaisuudessa oli jotain uhkaavaa ja vaarallista, sen Andreas tunsi. Hän hylkäsi Mooseksen ja meni katsomaan, mitä Pelliina teki. Hän tihrusti ylös ja hätkähti näkemäänsä hiilipiirrosta. Kuvassa maalari lensi maalaustelineeltä kädet levällään, hiukset hulmuten kuin enkelit viimeisen tuomion kuvassa. Maalarilla oli Pelliinan kasvot.

(*RP*, 380.)

Andreas kieltää Pelliinaa suunnittelemasta typeryyksiä ja keskittymään asioihin, joita elämällä on tarjota. Andreasta myös tuntuu harmittavan, ettei hän huomannut aikaisemmin Martinuksen viettelevän Pelliinaa. Hän tuntuu tosissaan välittävän työtoveristaan ja näkee Martinuksen toiminnan olleen vastuutonta. (*RP*, 335.) Mahdollisesti Andreas kokee olevansa osaksi vastuussa Pelliinan kokemuksiin sydänsuruihin, jotka hänen työtoverinsa on aiheuttanut, ja siksi pyrkii auttamaan Pelliinan takaisin työn ääreen ja pois synkistä ajatuksistaan.

Pelliinan taitavuudesta ja Andreaxen arvostuksesta kertoo se, että Andreas nimittää Pelliinan pictoriksi. Pelliina saa käyttöönsä Martinuksen vanhat siveltimet ja nousee entistä vahvempaan asemaan maalausryhmässä, jossa ei enää ole kuin kaksi jäsentä. Pelliina saa myös päätösvaltaa saadessaan itse päättää, minkä pyhimyksen maalaa sakastiin. Andreas myös osoittaa arvostavansa Pelliinan mielipidettä ja osaaamista pyytäessään Pelliinaa katsomaan omaa maalaustaan. (*RP*, 356–363.) Tästä voisi päätellä, ettei pictoriksi julistaminen ja työn kehuminen ole pelkkää sanahelinää ja kohteliaisuuksia, vaan ihan aitoa arvossa pitämistä.

Myös naisiin työntekijöinä suhtautuminen muuttuu aivan pääläelleen alkuasetelmaan verrattuna. Andreas on alussa täysin naisen palkkaamista vastaan. Pelliinan ja Andreaxen ollessa maalausryhmänsä viimeiset jäsenet Andreas puhuu tulevasta maalausurakoista siten, että heidän on löydettävä kolmas maalari ja apupoika tai aputyttö. Apulaisen sukupuoli esitetään niin, että molemmat ovat yhtä mahdollisia, mutta ensimmäisenä oletuksena mainitaan apupoika ja aputyttö lisäyksenä. Tässä kohtaa hän mainitsee myös maalaamisessa taitavat nunnat, jolloin vaivihkaa tuodaan esiin tavallisempaa – ja myös todennäköisempänä pidettävää – näkemystä kuin roomaanin esittämänä tarina kirkkoa maalanneista naisista. (*RP*, 386.)

Andreaxen voi tulkita tarinan lukijan omien ennakkoluulojen peilaajana. Andreaxen hahmon kautta pääsee tarkastelemaan ennakkoluuloja ja niistä irtautumista. Lukija saattaa huomaamattaan oppia Andreaxen kehityksen kautta

kyseenalaistamaan omia ajattelumallejaan. Andreaxsen Pelliinaan suhtautumisen muuttumisen voidaan nähdä kiteyttävän koko romaanin uudelleenkirjoittavan otteen. Lukija voi esittää itselleen kysymyksiä kuten, käsitinkö ennen *Rottien pyhimyksen* lukemista kirkonmaalarit automaattisesti miehinä. Vaikka lukija jo romaanin alussa todennäköisesti asettuu Pelliinan kannustajaksi, laajemmassa näkökulmassa käsitys on kuin Andreaxsella ennen Pelliinaan lähemmin tutustumista: Hattulan kirkonmaalarit olivat miehiä tai eivät ainakaan tavallisia naisia.

Samaa uudelleenkirjoittamisen ja -lukemisen kriittistä otetta voi soveltaa *Rottien pyhimyksen* kautta laajemminkin. Pelliinaan ei kohdistu ennakkoluuloja vain hänen naiseutensa takia, vaan myös vieraan taustan, eksoottisen ulkonäön, erikoisen käytöksen ja vierauden vuoksi. Tutustuminen on yksi tärkeimpiä opetuksia, joita Pelliinan tarinan kautta voi saada. Tutustumalla toiseen voitetaan vierauden pelko ja vältetään perusteettomat kuvitelmat ja asenteet.

3.4 Pelliinan taiteellinen lahjakkuus

Aluksi Pelliinan kirkonmaalauksiin osallistuminen on linnanväen hyväntekeväisyyden mahdollistamaa. Heti saapuessaan maalausseurue on vajaalla kokoonpanolla sairastuneen dominikaanimunkki Benedictuksen puuttuessa. Työntekijäpulasta tulee entistä akuutimpi Vilpun onnettomuuden jälkeen. Uutta apulaista on vaikea löytää ja punavihersokeaksi paljastuneen Sipin jälkeen mestareille alkaa iskeä epätoivo oppipojan löytymisestä. Tilanne on niin hankala, että muutoin sopimattomaksi ajateltua Pelliinaa päädytään kokeilemaan. Olosuhteet lopulta pakottavat vastahakoisen Andreaxsen suostumaan naisen ottamiseen apulaiseksi.

Pelliinan tekemä koristeellinen oluttuoppi toimii sattumalta kuin työnnäytteenä tai portfoliona työhakemuksessa, jota Pelliina ei itse tiedä tehneensä. Taiteellisten kykyjen näkeminen on kiistaton, kun Andreas kehuu tuopin kuviointeja tietämättä mitään sen tekijästä. Ennakkoluulot eivät siis ehtineet vaikuttaa hänen mielipiteeseensä, vaan arvio kohdistuu aidosti koristeluihin. Tätä kautta voidaan ajatella, ettei linnanväki ole pääasiallinen syy Pelliinan palkkaamiseen, vaan he toimivat vain suosittelijoina ja naisen oma osaaminen on tärkeämpi perustelu. Epäviehättävänä pitäminen ja omituisuus toimivat naiseuden haitoiksi laskettavien asioiden lieventäjinä.

Melko nopeasti Pelliinan lahjakkuus saa vahvistusta monelta eri taholta. Tuomiokapitulin kaniikin käydessä tarkastamassa kirkonmaalauksia hän pääasiassa kehuu kaikkea. Etuhuonetta hän pitää karkeana, mikä onkin Pelliinan ensimmäisiä töitä, mutta nekin lasketaan tarkoitustaan palveleviksi. (*RP*, 222–223.) Kaniikin arvio on samalla tavalla ennakkokäsityksistä vapaa kuin Andreaxsen oluttuopin kohdalla, sillä

kaniikki ei edes tiedä naisen olevan mukana maalauksissa. Myös Martinuksen tarvittaessa jonkun mukaansa linnaan vaakunoita piirtämään, Andreas pitää Pelliinaa paljon hyödyllisempänä kuin Vilppua (*RP*, 183), vaikka Vilpun hyödyllisyyteen vaikuttaa kieltämättä myös hänen loukkaantunut kätensä.

Pelliinaa kohtaan tunnetaan kateutta monesta eri syystä. Vilppu on kateellinen niin Pelliinan taidoista kuin asemasta, joka alun perin oli Vilpun. Lopulta Vilpusta tuntuu siltä, että Pelliina on ryöstänyt hänen unelmansa, vaikka ei Pelliina Vilpun onnettomuutta aiheuttanut eikä täten vaikuttanut Vilpun maalaushaaveiden kariutumiseen. (*RP*, 238, 327.) Andreas taas kadehtii Pelliinan nuoruutta ja sitä, että tämä on ammatin alussa. Hän toteaa ajatuksissaan Pelliinan olevan kelvollinen, vaikka hän suhtautui tähän aluksi epäilevästi. (*RP*, 243–244.) Ammatin alussa olemisen mainitseminen välittää ajatusta siitä, että Pelliinalla on vielä paljon edessään maalarina. Andreas ei siis ajattele, että Pelliina tekee tätä työtä vain tämän kesän tai muun väliaikaisen ajanjakson, vaan hänellä on edessään tulevaisuus maalarina.

Martinus osoittaa luottamusta Pelliinan taitoihin, kun antaa Pelliinan tehtäväksi maalata pylväiden kannattelijat. Myöhemmin Andreaxen nähdessä nämä maalaukset Martinus väittää niiden olevan hänen tekemiään. (*RP*, 236, 240.) Toisaalta voi olla, että hän myös suojelee näin Pelliinaa siltä varalta, että Andreas suuttuu. Töiden omikseen väittäminen saa kuitenkin ajattelemaan, että Martinus haluaa kerätä kunniaa Pelliinan maalauksista. Martinuksenkin voisi siis tulkita kateelliseksi Pelliinan taidoista ja ettei hän halua naisen saavan ansaitsemiaan kehuja. Mahdollisesti Martinus yrittää kerätä lisää kunnioitusta Andreaxen silmissä väittämällä pylväiden kannattelijoita omiksi maalauksikseen. Martinus luultavasti selittää toimintaansa itselleen sillä, ettei Pelliina pääsisi ylpistymään ollessaan vielä oppilas.

Pelliinan oma intohimo maalaamista kohtaan herää myös selvästi. Hän ei missään kohtaa osoita pitävänsä maalaamista vastenmielisenä, mutta hänen ajatuksiaan ei voida tietää, sillä hän ei itse saanut vaikuttaa ryhmään pääsemiseen. Myöhemmin Pelliinan maalaamisesta pitäminen tulee kuitenkin selväksi, koska hän on huolissaan siitä, että ilman opetusta hänestä ei voi tulla pictoria (*RP*, 249). Hän myös alkaa tunnistamaan omaa osaamistaan. Esimerkiksi Martinuksen piirtäessä sutta Pelliina ajattelee osaavansa tehdä sen paremmin (*RP*, 235).

Pelliina näkee oman kehityksensä maalarina mutta ajattelee sen johtuvan rakkaudesta (*RP*, 239). Hän siis ajattelee omien taitojensa olevan miehen ansiota eikä omaansa. Ikään kuin miehen olemassaolo ja rakkaus olisivat aikaansaaneet hänen kehityksensä maalarina. Toki innokkuus, hyvä mieliala ja Martinuksen opetukset ovat edesauttaneet Pelliinan taitojen kehittymistä, mutta pääosin kyseessä on Pelliinan oman ahkeruuden ja harjoittelun tulos. Pelliinan ajattelun voi nähdä siten, että hän näkee miehen ylempänä ja parempana, minkä ansiosta ja armosta hän on itse voinut

saada osansa näistä taidoista. Tapahtuma-aikaan nähden Pelliinan ajatukset miehistä parempina ja taitavampina on oikeastaan odotettavaa.

Pelliinan epäilykset ja epävarmuus omista taidoista huomataan, kun Martinus kutsuu häntä pikkuseksi. Tavanomaisena pidettävä hellyttelynimi saa Pelliinan kautta muitakin merkitysvaihtoehtoja. Pelliina jää pohtimaan tätä sitä kautta, tarkoittiko mies hänen olevan maalarina vähäinen tai kuviensa olevan pieniä. (*RP*, 276.) Pelliina kuvataan usein isoksi kuin mies ja isoluiseksi, jolloin hellittelynimeksi tarkoitettu pikkuinen tuntuu ironiselta. Se herättääkin lukijan pohtimaan, mitä tuo nimitys tarkoittaa niin Pelliinan kohdalla kuin yleisestikin. Miksi nainen olisi pikkuinen? Pienemmällä koolla selitettynä se tuntuu jokseenkin loogiselta, mutta entä Pelliinan kohdalla. Onko Martinuksen käyttämänä pikkuinen Pelliinaa alentavaksi tarkoitettu vai tottumuksesta naisesta käytetty hellyttelynimi? Martinuksen vaimon pettäminen vaikuttaa tavanomaiselta Andreaxen suhtautuessa siihen niin välinpitämättömästi, joten naisia on mahdollisesti ollut useita maalausreissujen aikana.

Martinuksen Pelliinan taiteilijuuteen suhtautuminen vaikuttaa tarkemman tarkastelun perusteella vaihtelevan. Toisinaan Martinus kehuu ja rohkaisee naista, mutta kuitenkin muistuttaa, ettei tämä saa ylpistyä. Nämä voidaan tulkita Pelliinan parhaaksi, jotta tämä pysyisi nöyränä ja opinhaluisena. Pylväiden maalausten tekijästä Andreaxelle valehteleminen ei kuitenkaan ole selitettävissä Pelliinan opettamisella, sillä aiheellisista kehuista ei uskoisi olevan haittaa. Lisäksi uskoisi Andreaxen osaan itse harkita ja päättää, kehuuko oppilasta vai ei. Toisekseen Pelliina ei ole tuolla hetkellä paikalla kuulemassa mahdollisia kehuja tai haukkumisia.

Pelliina on vasta vähän aikaa maalannut, mutta hänen työnsä ovat verrattavissa kokeneihin maalareihin. Ensimmäisenä tämän tuo ilmi Martinus, joka vertaa Pelliinan tekemää metsästyismaalaukseen Andreaxen ehtoollismaalaukseen:

Martinus ihaili, että Pelliina onnistui tarraamaan kiinni lyhyestä hetkestä, jolloin kaikki liikkuvat. Neitsyt ojensi käsiään, yksisarvinen hyppäsi naisen syliin ja koira oli juuri raapaisemassa käpälällään yksisarvista ja iskemässä hampaansa sen takalistoon. Sellainen oli vaikeata. Oli helpompaa maalata pöydän takana istuva mies, joka ei liikkunut. Pelliina oli mielissään mutta myös nolo, että Martinus vertasi hänen työtään Andreaan viimeiseen ehtoolliseen, joka oli kuitenkin suuri ja arvokas maalaus.
(*RP*, 284.)

Andreaxen maalarina vertaaminen on huomattava kehu tämän ollessa maalareista kaikkein kokenein. Pelliina siis lyhyessä ajassa on päässyt lähelle sitä, mihin toisilla menee vuosikymmeniä. Myöhemmin itse Andreas huomauttaa, ettei uskoisi Pelliinan olevan maalaamassa ensikertaa (*RP*, 393). Pelliinan lahjakkuuden puolesta puhuu myös se, että maalauksista muut tunnistavat ne ihmiset, jotka niiden malleina ovat toimineet: pylväiden kannattelijoina isäntä Klemetin, Rutgerin, Andreaxen ja Martinuksen ja itsensä maalarina (*RP*, 238, 380).

Pelliina osoittaa siis käytännössä olevansa taitava maalari ja kehittyvänsä nopeaa tahtia. Itse pohtimansa syyt ovat kuitenkin miehistä lähtöisin ja riippuvaisia, kuten Martinuksen rakkaus ja mestareiden opetus. Vaikka Pelliina ei täysin näekään pätevyytensä yhteyttä omaan itseensä, lukijalla on mahdollisuus ymmärtää Pelliinan oman harjaantuneisuuden ja lahjakkuuden osuus. Se myös otollisessa tilanteessa ohjaa lukijaa huomaamaan samankaltaista ajattelua omassa lähiympäristössään. Hyvät opettajat ja tietynlaiset lähtökohdat luovat hyvää ponnistuslautaa, mutta ei pitäisi väheksyä yksilön omia ponnisteluja menestyksensä eteen. Lisäksi Pelliinan taustalla vaatii erityistä rohkeutta työskennellä täysin tuntemattomien ihmisten kanssa uudessa työssä. Yleisesti lisäjännitystä tuovat erityisesti keskiajalla kirkon pyhyys ja siihen pysyviksi tarkoitettujen maalausten tekeminen. Pelliinan voidaan nähdä siis löytäneen itseluottamusta ja rohkeutta merkittävästi aloitettuaan maalaamiseen.

4 PÄÄTÄNTÖ

Tässä maisterintutkielmassa selvitettiin historiallisen tapahtuman ja naiseuden representaation uudelleenkirjoittamista Anneli Kannon *Rottien pyhimyksessä*. Analyysin tärkein kohde on Pelliinan poikkeusnaisyksilöys ja muiden henkilöhahmojen ennakkoluulot. Tutkimusmenetelminä toimivat kontekstuaalinen lähiluku ja representaatioanalyysi. Kohdeteos on siis luettu tarkan analyttisesti useampaan kertaan. Erityinen keskittyminen on kohdistunut Pelliinan poikkeusnaisyksilöyden lisäksi toisten hahmojen ennakkoluuloihin Pelliinaa kohtaan ja niistä vapautumiseen.

Tutkielman aihetta ja kohdetta valitessani olin lukenut *Rottien pyhimyksen* vain kerran. Tästä ensimmäisestä lukukerrasta oli myös pari vuotta aikaa, jolloin muistikuvani sen yksityiskohdista eivät olleet kovin tarkkoja. Jo toiseen kertaan lukiessani havaitsin siis kohtia, joita en muistanut aihetta valitessani. Lopulta useamman lukukerran jälkeen voin todeta teoksesta nousevan jokaisella lukukerralla jotakin uusia huomiota ja ajatuksia. Tutkimuksen alkuvaiheesta päätännön kirjoittamiseen kohdeteos on ehtinyt näyttäytyä useammassa eri valossa. Romaani tarjoaa alituisen lisää pohdittavaa ja muuttuu lukukerrasta toiseen entistä monitulkintaisemmaksi.

Tutkimuskysymyksinä tässä tutkielmassa toimivat: 1. Miten *Rottien pyhimys* representoi Pelliinan sukupuolta vastoin aikansa normeja ja miten tämä on hahmolle hyödyksi? 2. Miten Pelliinan poikkeusnaisyksilöys vaikuttaa teoksen uudelleenkirjoittavaan luonteeseen? Näiden kysymysten kautta lähdettiin selvittämään kohdeteoksen uudelleenkirjoittavuutta niin menneisyyden kuin edelleen vallalla olevien käsitystapojen osalta. Lähilukeminen tapahtui teosta tarkkaan tutkien ja sen erilaisia tulkintatapoja spekuloiden. Analyysi keskittyi Pelliinan hahmoon ja hänen suhteisiinsa muiden hahmojen kanssa. Tätä kautta normit ja niistä poikkeaminen nousivat vahvasti esiin.

Analyysi tukeutui feministiseen kirjallisuudentutkimukseen. Tärkeimpinä teoreettisina malleina toimivat Viola Parente-Čapková'n artikkeli "Corinnesta ja Consuelosta Mirdjaan: L. Onervan *Mirdja* naisten kirjoittamien poikkeusnaisyksilöiden

jatkuessa” (2013, 194-226), Minna Halosen ja Sanna Karkulehdon artikkeli “Vedenpaisumus tornikamareissa: Sukupuolittavaa väkivaltaa purkavat naisruumiin kokemukset ja eettinen lukeminen” (2017, 188-217) uudelleenkirjoittamisesta ja -lukemisesta sekä useat Mari Hatavaran kirjoitukset historiallisista romaaneista ja niiden uudelleenkirjoittavasta luonteesta. Sosiaalinen sukupuoli ja naiseuden normit ennen ja nyt nousevat analyysissä vahvasti esiin. Historiallisen romaanin tehtävät keskustelun rakentajana nykyisyyden ja menneisyyden välisellä sillalla osoittautuivat tämänkin romaanin analyysissä paikkansapitäviksi. Kannon romaanin voi nähdä olevan hedelmällinen alusta tarkastella historiankäsitteitä ja niiden suhdetta nykyisyyteen.

Ennako-oletuksena tässä tutkielmassa oli, että Pelliinan kirkonmaalausryhmään päätymiselle suotuisaksi esitettävät piirteet liittyvät ennen muuta miehiin eivätkä naisen omiin taitoihin. Kuka tahansa nainen ei olisi voinut tarinan kontekstissa päästä maalaustyöhön pelkillä taidoillaan, vaan naiseus nähtiin esteenä. Pelliinan hahmon normeista poikkeaminen monella eri tavalla korostaa sitä, kuinka vaikea naisena olisi ollut saada mahdollisuus kirkon maalaamiseen tai vastaavaan tehtävään osallistumiseen. Poikkeusnaisyksilöydellä siis korostetaan sekä normeja että naisia syrjivien ajattelumallien järjenvastaisuutta.

Rottien pyhimyksen uudelleenkirjoittava luonne osoittautui jopa kattavammaksi kuin tutkimuksen alussa vaikutti. Se ohjaa lukijaa uudelleenlukemiseen muistakin näkökulmista kuin vain suhteessa naisen kykyihin ja mahdollisuuksiin keskiajalla. Romaanin analyysissä huomio kiinnittyi myös ennakkoluuloihin, maskuliinisen näkökulman ylemmyyteen ja historiallisen tapahtuman uudelleenkuvaamisen mahdollisuuksiin. Koska naisille ei keskiajalla suotu mahdollisuuksia osoittaa osaamistaan kuten miehille, *Rottien pyhimys* herättää tarinallaan pohtimaan naisten mahdollisuuksia ja kyseenalaistaa samalla perinteisiä narratiiveja.

Pelliinan hahmon kohdalla naiseus muodostuu monimutkaiseksi merkitysvyyhdiksi. Hän on nainen, jolloin hänet nähdään soveltumattomaksi työskentelemään kirkossa. Toisaalta Pelliinaa ei nähdä normienmukaisena ja oikeanlaisena naisena, jolloin hän onkin muita naisia huonompi nainen yhteisössään. Toisaalta samat seikat, jotka tekevät hänestä muista naisista poikkeavan, antavat hänelle mahdollisuuden osallistua kirkon maalaamiseen, vaikka on nainen. Kuitenkin muista naisista ulkonäöltä ja käytökseltä eroaminen tekevät hänestä yhteisönsä mielestä vähemmän naisen, mutta silti itse naiseus osoittautuu usein syyksi pitää häntä huonompana ja sopimattomana. Näin Pelliinan kautta voidaan havaita vastaavan ajattelun järjettömyys. Vaikuttaa siltä, että olisi Pelliinan kaltainen nainen toiminut miten tahansa, hän olisi toiminut jostain näkökulmasta jonkun mielestä väärin. Samalla muilta näkymättömissä oleva Pelliinan sisäinen maailma on hyvinkin naiselliseksi ajateltu: hoivaava ja äitiydestä haaveileva.

Tärkeimmäksi ajatusten herättelyksi osoittautui se, mitä Pelliinan tarinalla voidaan kertoa nykypäivän ihmisille. Historian tapahtuman uudelleenkuviutus on tärkeä osa *Rottien pyhimyksen* sanomaa. Miehisyyden normatiivisuuden haastaminen ja sen luonnollisena pitämisen kyseenalaistaminen osoittautuivat tärkeäksi osaksi romaanin uudelleenkirjoitavuutta. Juuri kyseisen historiallisen tapahtuman uudelleenkuviutus on muoto tuulettaa naiseen kohdistuvaa vähättelyä. Samaa vähättelyä voidaan havaita olevan vielä 500 vuotta myöhemminkin niin nykynaisia kuin historian naisia kohtaan. Romaanin tarina monipuolistaa siis mahdollisuuksien kenttää: naisen kirkkomaalarina työskentely on mahdollista siinä missä muutkin vaihtoehdot.

Historiallinen konteksti luo tarinalle mahdollisuudet tuoda vahvemmin esiin kyseenalaistettavat ajattelutavat. Monet näistä ajattelutavoista ovat edelleen olemassa, mutta historiallisessa kontekstissa ne ovat vielä räikeämmin havaittavissa. Historiallisella tapahtuma-ajankohdalla saadaan siis luotua monia eri kommenttikenttiä: historialliseen tapahtumaan liittyvä keskustelu sekä historiallisen ja nykypäivän naisen asema. Tällä romaanin tarinalla kehityskertomuksineen voidaan odottaa olevan myös asenteita muuttavaa ja sukupuolten tasa-arvoa parantavaa vaikutusta. Erityisesti kyseessä olevan historiallisen tapahtuman mysteerisyys luo oivan tilaisuuden luoda erilaisia mahdollisuusvaihtoehtoja, kun todistusaineisto sekä puolesta että vastaan puuttuu. Tätä asiakirjojen puuttumista on myös hyödynnetty tarinassa suoraan esimerkiksi, kun kirkkovarkaudesta jätetään ilmoittamatta piispalle ja tuomiokapitulille, jolloin tapausta ei kirjata eikä se näin tule osaksi historiankirjoitusta (*RP*, 316).

Naistaiteilijuuden lisäksi *Rottien pyhimys* poikkeaa romanttisen tarinan oletuksista. Osaltaan jopa odotetusti Pelliina rakastuu romaanin tarinassa, mutta romanssi rikkoutuu miehen tekemän rikoksen myötä. Pelliina ei kuitenkaan uhriudu rakastamansa miehen vuoksi, vaan pysyy itseään kohtaan oikeudenmukaisena. Hän ei ryhdy suojelemaan miestä oman henkensä uhalla eikä uhraa omaa (oletettua) syyttömyyttään miehen vuoksi. Romaanissa ei siis toisteta narratiivia, jossa nainen on uhrautuva ja kärsii rakkautensa kohteen sijasta, vaan hän tuntee tässä kohtaa arvonsa eikä lähde maanpakoon toisen tekemästä rikoksesta syytettynä. Pelliina tuntee sydänsuruja, mutta osoittaa voivansa päästä niistä yli eikä tee itsemurhaa, vaikka harkitsee sitäkin. Hänen elämänsä ja tuleva onnellisuutensa eivät siis ole riippuvaisia toisesta ihmisestä, vaan hänen on mahdollista luoda itse oma onnensa. Lukija voi myös kuvitella Pelliinan tulevan uran maalarina, eikä hänen taitonsa ole miehen rakkaudesta riippuvaista, kuten hän itse aiemmin ajattelee.

Tämän tutkimuksen myötä itselläni herää mielenkiinto laajemmin tarkastella historiallisten romaanien vaikutuksia lukijoihin. Kiinnostavaa olisi selvittää, miten lukijat kokevat historiankäsitystensä muuttuneen luettuaan *Rottien pyhimyksen* kaltaisia kaunokirjallisia teoksia. Kaunokirjallisuuden yhteisöjen ennakkoluulot poikkeusnaiskäsilyä kohtaan voisi myös olla kiinnostava tarkastelun kohde. Lisäksi

kirjallisuuden poikkeusnaisyksilöitä voitaisiin vertailla todellisen elämän vastaaviin henkilöihin: ovatko he vastaavanlaisia vai onko kirjallisuudessa syntynyt oma erillinen taitelijanaisten heimonsa. Myös tasa-arvokysymyksiin ja naisten mahdollisuuksia alaspäin polkeviin normeihin ja käytänteisiin liittyvien ajatusten ja tapojen muuttuminen historiallisen kaunokirjallisuuden myötä on mahdollinen tutkimuskohde. Vaikka feminististä kirjallisuudentutkimusta ja feminististä tutkimusta on tehty jo paljon, sille on edelleen selkeästi havaittavissa olevaa tarvetta.

LÄHTEET

Aineisto

Kanto, Anneli. 2021. *Rottien pyhimys*. Helsinki: Gummerus = RP.

Lähdekirjallisuus:

- Aalto, Ilari & Elina Helkala. 2019. *Matkaopas keskiajan Suomeen*. Jyväskylä: Atena.
- Aalto, Minna. 2000. *Vapauden ja velvollisuuden ristiriita: Kehitysromaanin mahdollisuudet 1890-luvun lopun ja 1900-luvun alun naiskirjallisuudessa* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ameel, Lieven. 2013. "Mitä sinä tässä kävelet?: Naisiin kohdistettu katse Helsingin julkisissa tiloissa 1900-luvun vaihteen kirjallisuudessa" teoksessa *Kirjallisuuden naiset. Naisten esityksiä 1840-luvulta 2000-luvulle*, toimittajat Saija Isomaa ja Riikka Rossi, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 141–164.
- Beauvoir, Simone de. 1981 [1949]. *Toinen sukupuoli* (alkup. *Le deuxième sexe I et II*, 1949), suomentaja Annikki Suni. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Butler, Judith. 2006 [1990]. *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous* (alkup. *Gender Trouble. Feminism, and the Subversion of Identity*, 1990.), suomentajat Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel. 1998 [1976]. *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. (alkup. *La Volonte de savoir (Histoire de la sexualité I)* 1976, *L'usage des plaisirs (Histoire de la sexualité II)* 1984, *Le souci de soi (Histoire de la sexualité III)* 1984), suomentaja Kaisa Sivenius 1998. Tampere: Gaudeamus.
- Foucault, Michel. 2005 [1969]. *Tiedon arkeologia*. (alkup. *L'archeologie du savoir*), suomentaja Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- Gummerus. 2024. "Anneli Kanto." Gummeruksen verkkosivut Luettu 5.2.2024. <https://gummerus.fi/collections/anneli-kanto>.
- Hallila, Mika ja Samuli Hägg. 2007. "History and Historiography in Contemporary Finnish Novel." *Avain Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* nro 4, 74–80. <https://doi.org/10.30665/av.74714>.
- Halonen, Minna & Sanna Karkulehto. 2017. "Vedenpaisumus tornikamareissa: Sukupuolittavaa väkivaltaa purkavat naisruumiin kokemukset ja eettinen

- lukeminen” teoksessa *Sukupuoli ja väkivalta: lukemisen etiikkaa ja politiikkaa*, toimittajat Sanna Karkulehto ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 188-217.
- Hatavara, Mari. 2007. *Historia ja poetiikka Fredrika Runebergin ja Zacharias Topeliuksen historiallisissa romaaneissa*, väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hatavara, Mari. 2010. *Historia kuvoina, jälkinä ja esityksinä Leena Landerin ‘Käskyssä’*. Tampere University Press.
- Hatavara, Mari. 2011. “Historiallinen romaani postmodernin aikakaudella” teoksessa *Historiallisen romaanin taitajia 2*, toimittajat Juri Nummelin, Sari Polvinen ja Jukka Halme. Avain, 11–20.
- Hattulan seurakunta. 2024. “Pyhän Ristin kirkko” Hattulan seurakunnan verkkosivut, luettu 15.3.2024. <https://www.hattulanseurakunta.fi/kirkot-ja-tilat/kirkot/pyhan-ristin-kirkko>.
- Hirsch, Marianne. 1989. *The Mother/daughter Plot: Narrative, Psychoanalysis, Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hockman, Tuula. 1988. “...in honorem sancte crucis et sancte Anne’ Hattulan Pyhän Ristin kirkon myöhäiskeskiaikaisen maalauskuvariston suunnittelu” pro gradu Tampere: Tampereen yliopisto <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/104331/gradu07466.pdf?sequence=1>.
- Hockman, Tuula. 2006. *Kolmen polven perilliset: Ingeborg Aakentytär (Tott) ja hänen sukunsa (n. 1460-1507)*. Bibliotheca Historica 104. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hutcheon, Linda. 1988. *A Poetics of Postmodernism : history, theory, fiction*. New York: Routledge.
- Hämeenlinnan teatteri. 2023. “Rottien pyhimys” Hämeenlinnan teatterin -sivut. Luettu 16.2.2024. <https://www.hmlteatteri.fi/ohjelmisto/node/rottien-pyhimys>.
- Irigaray, Luce. 1985 [1974]. *Speculum of the Other Woman* (alkup. *Speculum de l'autre femme* 1974). Kääntänyt englanniksi Gillian C. Gill. Ithaca (New York): Cornell University Press.
- Isomaa, Saija ja Riikka Rossi. 2013. “ Johdanto: kirjallisuus naisten esittäjänä”, teoksessa *Kirjallisuuden naiset: Naisten esityksiä 1840-luvulta 2000-luvulle*, toimittajat Riikka Rossi ja Saija Isomaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9-26.
- Jytilä, Riitta. 2015. “Kuvittelun keinoin. Sodasta kertominen ja muistamisen mahdollisuus Katja Ketun romaanissa Kättilö” teoksessa *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*, toimittajat Heidi Grönstrand, Ritva Hapuli, Kati Launis & Viola Parente-Čapková. Turku: k&h, kulttuurihistoria Turun yliopisto, 133–154.
- Jäntti, Saara ja Suvi Järvinen. 2014. “Kotiblogien julkiset käpertymisen maisemat” teoksessa *Maisemassa. Sukupuoli suomalaisuuden kuvastoissa* Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 217–248.
- Järvi-Liimatainen, Tuukka. 2023. “Helmet-kirjastojen lainatuimmat aikuisten kirjat 2022” Helmet-kirjastot, <https://www.helmet.fi/fi>

- [FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Vinkit/Helmetkirjaston_lainatuimmat_aikuisten_k\(252248\)](#) viimeksi päivitetty 22.6.2023.
- Kajova, Jarno. 2022. "Rottien pyhimys on tuplannut Hattulan Pyhän Ristin kirkon kävijämäärät – kirjailija Anneli Kanto kertoo tarinan 1500-luvun Hattulasta" Yle 5.8.2022. <https://yle.fi/a/3-12564644>.
- Kanto, Anneli. 2021b. "Hattulan pappilan apupapin papupata" Anneli Kannon kotisivut (blogi), julkaistu 6.3.2021. <https://www.annelikanto.fi/kirjoittaminen/hattulan-pappilan-apupapin-papupata/>.
- Kanto, Anneli. 2024. "Tietoja minusta." Anneli Kannon kotisivut (blogi). Luettu 2.2.2024. <https://www.annelikanto.fi/tietoja-minusta/>.
- Kirjakauppaliitto. 2024. "Kiitos kirjasta -palkitut" Kirjakauppaliiton kotisivut. Luettu 16.2.2024. <https://kirjakauppaliitto.fi/kirja-ala-suomessa/kiitos-kirjasta-palkitut/>.
- Knuuttila, Tarja ja Aki Petteri Lehtinen. 2010. "Johdanto: Representaatio - tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi" teoksessa *Representaatio: Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*, toimittajat Tarja Knuuttila ja Aki Petteri Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus, 7–31.
- Korhonen, Kaisa. 1993. *Uhma, vimma, kaipaus: Muistiinpanoja työstä ja elämästä*. Helsinki: Otava.
- Kortekallio, Kaisa ja Anna Ovaska. 2020. "Lähilukeminen ennen ja nyt: Ruumiillisia, ympäristöllisiä ja poliittisia näkökulmia" *Avain Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* vol 17 nro 3, 52–69. <https://doi.org/10.30665/av.95530>.
- Kotimaisten kielten keskus. "Konho" Luettu 29.2.2024. https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&sms_id=SMS_c3c4fe7a2131b8c907ff10e080bcd587&word=konho&list_id=117253.
- Leppihalme, Ilmari. 2012. "Anu Kaipaisen Utuiset neulat kätkeytyneenä feminiinisenä taiteilijaromaanina". *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 25 (1), 5–20.
- Leskelä-Kärki, Maarit ja Kukku Melkas. 2015. "Raunioiden raivaajat ja jälleenrakentajat. Uuden vuosituhannen historiallinen romaani" teoksessa *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*, toimittajat Viola Parente-Čapková, Heidi Grönstrand, Ritva Hapuli ja Kati Launis. Turku: k&h, kulttuurihistoria Turun yliopisto, 109–142.
- Liljeström, Marianne. 2004. "Kokemukset ja kontekstit historian kirjoituksessa" teoksessa *Feministinen tietäminen: keskustelua metodologiasta*, toimittaja Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino, 141–166.
- Lyytikäinen, Pirjo. 1999. "Mirdja – dekadentti nainen" teoksessa *Suomen kirjallisuus historia 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan*, toimittaja Lea Rojola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 147–148.
- Medvedev, Pavel. 2007 [1928]. *Formaali metodi kirjallisuustieteessä. Kriittinen johdatus sosiologiseen poetiikkaan* (alkup. *Formalnyj metod v literaturovedenii. Kritičeskoje vvedenie v sotsiologičeskuju poetiku* 1928), toimittaja Mika Lähteenmäki, suomentajat Minttu Haapaniemi, Suvi Kaikkonen, Kaisa Leinonen, Mika Lähteenmäki ja Sari Mäkikangas. Tampere: Aleksanteri instituutti & Vastapaino.

- Meretoja, Hanna. 2015. "Kirjallisuus historiantulkintana, mahdollisen taju ja Jonathan Littellin *Hyväntahtoiset*" *Avain Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* nro 2, 64-79. <https://doi.org/10.30665/av.74986>.
- Moraru, Christian. 2001. *Rewriting. Postmodern Narrative and Cultural Critique in the Age of Cloning*. New York: State University of New York Press.
- Musiikkiteatteri Kapsäkki. "Rottien pyhimys" Musiikkiteatteri Kapsäkin nettisivut. Luettu 16.2.2024. <https://kapsakki.fi/rottiin-pyhimys/>.
- Paasonen, Susanna. 2012. "Sukupuoli ja representaatio" teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toimittajat Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino, 39–48.
- Parente-Čapková, Viola. 2007. "Shame, rebellion and matrilineage: Figurations of Mother-daughter Relationship in Contemporary Finnish Prose by Women Writers" teoksessa *Women's Voices: Female Authors and Feminist Criticism in the Finnish literary tradition*, toimittajat Päivi Lappalainen ja Lea Rojola. Helsinki: Finnish Literature Society, 110–141.
- Parante-Čapková, Viola. 2013. "Corinnesta ja Consuelosta Mirdjaan: L. Onervan *Mirdja* naisten kirjoittamien poikkeusnaisyksilöiden jatkumossa" teoksessa *Kirjallisuuden naiset: Naisten esityksiä 1840-luvulta 2000-luvulle*, toimittajat Riikka Rossi ja Saija Isomaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 194–226.
- Rahikainen, Marjatta. 2006. "Kadonneen työn jäljillä" teoksessa *Työteliäs ja uskollinen: naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*, toimittajat Marjatta Rahikainen ja Kirsi Vainio-Korhonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–31.
- Rojola, Lea. 2004. "Sukupuolieron lukeminen - feministinen kirjallisuudentutkimus" teoksessa *Feministinen tietäminen: keskustelua metodologiasta*, toimittaja Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino, 25–43.
- Salonen, Kirsi. 2009. *Synti ja sovitus, rikos ja rangaistus: suomalaisten rikkomuksia keskiajalla*, Historiallisia tutkimuksia 249, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Setälä, Päivi. 2002. *Pohjoisen renessanssin nainen: 1500- ja 1600-luvun naishistoriaa*. Helsinki: Otava.
- Steinby, Liisa. 2015. "Nainen subjektina ja miehen katseen määrittämänä Milan Kunderan romaaneissa" teoksessa *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*, toimittajat Viola Parente-Čapková, Heidi Grönstrand, Ritva Hapuli & Kati Launis. Turku: k&h, kulttuurihistoria Turun yliopisto, 269–292.
- Utrio, Kaari ja Sari Savikko. 2001. *Bella Donna: kaunis nainen kautta aikojen*. Helsinki: Tammi.
- Veivo, Harri. 2010. "Representaation muodot ja mahdollisuudet kirjallisuudessa" teoksessa *Representaatio: Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*, toimittajat Tarja Knuuttila ja Aki Petteri Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus, 135–157.
- Westerlund, Jasmine. 2013. *Murtumia lasikellossa: Naisten kirjoittamat taitelijaromaanit Suomessa 1900-luvun alkupuolella*. Väitöskirja. Turun yliopisto. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/91943/AnnalesC366Westerlund.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

- Westerlund, Jasmine. 2013. "Äiti, luostarisisar, taiteilija. Naisen rooli uskonnoissa Signe Stenbäckin tuotannossa" teoksessa *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*, toimittajat Viola Parente-Čapková, Heidi Grönstrand, Ritva Hapuli & Kati Launis. Turku: k&h, kulttuurihistoria Turun yliopisto, 229-251.
- Whitford, Margaret. 1992. "Mother-daughter Relationship" teoksessa *Feminism and Psychoanalysis a Critical Dictionary*, toimittaja Elizabeth Wright. Oxford, UK & Cambridge, Mass: Blackwell Publishers, 262-266.
- Östman, Ann-Catrin. 2000. "Joan Scott ja feministinen historiankirjoitus" teoksessa *Feministejä - aikamme ajattelijoita*, toimittajat Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström, artikkelin suomentaja Kirsti Lempiäinen. Tampere: Vastapaino, 275-294.

